

הקול שהוא השורש של כל הדיבור, והשורש של כל כוחות האדם, הוא אותו שורש היופי של הגילוי של עצם האדם והשורש של האדם.

ויש לדייק שכאמור לעיל עיקר הצלם אלקים מתגלה בפנים, וכמו שבצלם אלקים ישנם הפנים שהם עיקר הגילוי, כך מתגלה מלמעלה כביכול צורת פנים כלפינו, ולכן מובן הדבר שהיסוד המתנגד לגילוי הפנים של מעלה, להתקבל בפנים שלימות למטה, זהו מה שכתוב (שמות כ/ג): 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני'. וכשישנה התגברות של הפנים, וממילא גילוי של הפנים, זה עצמו גורם שלא יטעו אחרי אלהים אחרים - ע"ז. כיון שעבודה זרה היא יסוד כל עבירה⁷⁸³, ויסוד כל רע שבעולם, אם כן אפשר לומר שבאמת כל רע ורע מסתיר את פניו ית' באיזשהו אופן. ואם כן יוצא שגילוי הפנים הוא באמת התעלות לגלות את מה שנסתר עד עתה, ומובן מאוד שזה נעשה על ידי השופר כנ"ל שהרי זהו השורש של כל מעשי האדם. ומובן מאד היכן יש בשופר אזהרה לכלל ישראל לחזור בתשובה, והיינו האזהרה לחזור באמת לאותם פנים שהם עיקר מציאותנו.

ככדי להבין את הענין של חרדה שיש בשופר צריך להקדים⁷⁸⁴ שהלשון חרדה איננו רק לשון של יראה, אלא גם לשון של תמיהה, שכל אדם שהוא תמה על דבר ישנה בו חרדה⁷⁸⁵, שאף על הטוב שייכת חרדה כאשר הוא דבר חידוש. והנה, היראה שיש בחרדה ענינה יראה מחמת שעד עתה היה מצב מסוים, ועכשיו התחדש מצב שונה, והחידוש גורם לחלישות ולערעור באיתנות הקיום הקיים עד עתה, וזהו הזעזוע שבחרדה (ת"י בראשית כז/לג).

כז/לג). דוגמא לדבר כשאדם הולך לרופא והרופא אומר שיש לו דבר מסוים שמביאו לסכנת נפשות, נוצרת על ידי זה חרדה, שהרי עד עתה הקיום היה מבוסס, ועכשיו התחדש שיש בו דבר המערער את הקיום, וזה גורם את הזעזוע.

ואם כן מובן שאין הכוונה שהשופר הוא רק דבר המפחיד, אלא הוא דבר מחדש, וברור הדבר, שהרי תקיעת שופר של קרבנות, וכן השופר שלעתיד לבוא וכן של יובל הם תקיעות של שמחה⁷⁸⁶, שהם מגלים רק יותר עומק, וחידוש שלא היה גלוי לפני כן, וזהו מובן על פי מה שאמרנו שבשופר יש את השורש של כל מעשי אדם, ועל ידו האדם מתעלה ומתקרב לעליונים, ועל ידי זה נוצר חידוש, משום שהוא רואה גילויים עליונים יותר שהיו מכוסים עד עתה, וזה יוצר חרדה ופחד, שהרי כל כמה שמתעלים יותר ויותר כלפי רצונו ית', ישנו יותר דקדוק עמנו, וכמש"כ (ב"ק נ.) וסביביו נשערה מאד מלמד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה, ומפני זה יש פחד בחידוש שמתגלה על ידי השופר.

מה שכתוב עלה אלקים בתרועה, היינו שיש עליו כלפיו ית' כביכול מובן על פי הנ"ל, שהרי כל הנהגתו ית' כלפינו היא כפי המעשים שלנו, וככל שאנחנו מעמידים את עצמנו על החיצוניות, ועל הפירוד, כך במקביל ה' ית' נוהג עמנו בהנהגה שהיא יותר חיצונית, השונה מעומק הרצון, שמזה יש לנו צרות, שהרי ידוע שכל עיקר הרצון הוא רק להטיב, וכל רעה שיש היא רק בכדי לתקן כלי לקבל את הטוב ההוא. ואם כן ככל שאנחנו מעמידים

את עצמנו על המקור, ועל המעלה שבנו, אזי גם ה' ית' נוהג עמנו כך, ולכן ישנו עליו כלפיו ית' בדווקא על ידי השופר.

והנה בענין ערכוב השטן כתוב בתוס' (ר"ה טז: ד"ה כדי) שכשהשטן מתערבב אין לו פנאי לעשות קטרוג. ונראה לבאר עפ"מ שכתוב בתרגום (ת"י שמות כג/ח) על הפסוק ויסלף דברי צדיקים - ומערבב מילי זכאין בפומהון בשעת דינא, ומשמע שערכוב הוא לשון של חסרון שליטה על דיבוריו בשעת האמירה. ונראה טעם הדבר, שכשאדם מאבד את כח הדיבור שלו, זהו בגלל שהוא מאבד את השלטון על עצמו, שזה גורם לו עירבוב, או בגלל חשש מיחה (וכמו אצל השטן) או בגלל שוחד (וכמו אצל הדיין). היינו שמרגיש שהמערכות הפנימיות שלו אינם בידו, וזה איננו רק טעות אצלו, אלא שזהו בעצם חסרון שליטה על עצמו, וממילא על דיבורו.

ונראה שאפשר להבין את חסרון השליטה אצל השטן שיש בתקיעת שופר של אלול, ר"ה, ושל לעתיד לבא, על פי מה שכתוב בגמ' סוכה (דף נב:): אמר רבא בתחלה קראו (להיצר הרע) הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו איש (מלשון שולט), והיינו שעד הג' זמנים האלו, כל אחד כפי מה שהוא, היה ליצר הרע בעלות עלינו כאיש, וכעת הוא מושלך החוצה עד כמה שאנו פועלים בתקיעות (חוץ מלעתיד לבא), ובזה משתנה כל מהותו של היצר, והוא מתערבב, ולכן אין לו אפשרות קטרוג, וכל זה נעשה בדווקא על ידי השופר.

בהשקפה ראשונה נראה שאלול הוא זמן הכנה ליום דין, וכן התקיעות, אבל בטור לא מוזכר שום זכר לזה, אלא הכל מצד ימי

הרצון של הלוחות השניות, שיש להם דין תקיעה מצד עצמם. אין מצות שמיעת קול שופר כל החודש, אלא כל ענינה הוא לצאת מהמערכת שבה אנחנו קיימים, ולהיכנס לשרשינו המוזכר בפסוק (תהלים פט/טז) אשרי העם יודעי תרועה.

סליחות - י"ג מידות

בכדי להבין ענין אמירת סליחות על נכון יש להקדים יסוד גדול, שאין שום דבר בתקנת חז"ל שהוא נתקן אם לא שיש צורך מסוים בתיקון זה בעת הזאת, וצ"ע מדוע בעצם נתקן להגיד סליחות באלול או מלפני ר"ה עד יוה"כ? עיקר הסליחות, נפסק בהלכה שזה אמירת י"ג מידות, ואם כן בכדי להבין על נכון את הענין של הסליחות, יש לעיין בסוגיא של י"ג מידות של רחמים. ומצאנו בזה תמיהה גדולה, שהלא תשובה כוללת כידוע עזיבת החטא וקבלה לעתיד, ווידי, וא"כ יש להבין מה מקומם של י"ג המידות של רחמים בתשובה? ובגמרא (ראש השנה דף יז:): איתא: אמר רב יהודה ברית כרותה לשלש עשרה מדות (רש"י - שאם יזכירם ישראל בתפלת תעניתם) שאינן חוזרות ריקם שנאמר הנה אנכי כורת ברית. וצ"ע במה שונה זה מכל תפילה אחרת? עוד יש להבין ביאור הענין שאינן חוזרות ריקם, והלא אין מבקשים באמירתם כלום, וכן מדוע זה נחשב ברית?

⁷⁸⁷ אע"פ שאנו נדונים בכית דין של מעלה, אבל בכוחנו להפוך כל דין של מעלה לטובה, וכן כתוב בחז"ל⁷⁸⁸ על הפסוק צדיק מושל יראת א-להים (שמואל ב' כג/ג) מי מושל בי? צדיק,

שאני גוזר גזירה והוא מבטלה. שבשעה שיש צדיק בעולם שתפילתו עולה עד למעלה למעלה, אזי אף שכבר נגזרה גזירה, מ"מ בתפילת הצדיק נפתחים שערי עולם הרחמים, וכל אותם דינים שנגזרו מתבטלים מכח הארת הרחמים שהופיעה עליהם. ודבר זה הוא אף כשאין בני העולם ראויים לכך, וכמש"כ (שמות לג/יט) 'וחנותי את אשר אחוך', אף על פי שאינו מצד הדין, שהרי כאשר הרחמים מושפעים ממעלה זו, הכל נהפך לרחמים, וזמן זה נקרא עת רצון, לפי שאז כל הנהגתו ית' מלאה רצון להטיב, וברמה זאת אין דין ועונש. וה' ית' כשנתרצה למשה לכפר על חטא העגל, מסר לו מתנה להורות לו איך ניתן לפתוח את שערי עולם הרחמים, ולהפוך את הכל לרחמים גמורים, וזה שאמרו רז"ל (ר"ה יז:): ברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקם, שבזמן שמזכירים אותן לפניו נהפכת מידת הדין לרחמים, והקב"ה סולח אל עוונותיהם.

ומתבאר אם כן שיי"ג מידות יש להם את אותה סגולה של תפילת הצדיק, אלא שהם שייכים לכל ציבור וציבור של כלל ישראל (שהרי מותר לומר אותם רק בציבור), וזהו הכח למשול בו ית' כביכול, שאף אם נגזרה גזירה ניתן לבטלה, על ידי ההשפעה משערי עולם הרחמים, וזה אפילו כשאינם ראויים. וישנה ברית כרותה לכלל ישראל שכשעושים הנ"ל זוכים להנצל מכל רע ומכל עונש, ולזכות להשפעת הרחמים.

יש לזכור שכל עיקר הי"ג מידות של רחמים התגלו רק ביוה"כ, ויוה"כ עצמו נוצר מתוך הארבעים ימים שמר"ח אלול עד יוה"כ שבו ניתנה התורה, וכל ארבעים יום אלו היו לאתר הריצוי

על החטא בר"ח אלול, וכל מטרתם היתה בכדי לקבל את התורה עוד פעם - היינו לוחות שניות, ואם כן אפשר לומר שהלוחות והי"ג מידות התגלו בכח מר"ח אלול ובפועל ביוה"כ, שהרי בר"ח אלול משה כבר עלה לקבלם. ואם כן מוכן מאד מדוע הסליחות עיקרם הוא י"ג מידות, וגם השייכות בפרט לימי אלול ועד יוה"כ.

ישנו עומק נוסף בענין הי"ג מידות והוא הא דאיתא בגמרא ע"ז (דף ד:), ואמר רבי יהושע בן לוי לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שנאמר מי יתן והיה לכם זה להם ליראה אותי כל הימים וגו', ע"כ. וקשה⁷⁸⁹ שאם העגל לא היה נחשב להם לחטא, א"כ הם באמת לא עשו תשובה, ומה הפתחון פה שיש ללמוד מהם? אלא צ"ל שבודאי הם חטאו, אלא שהנהגת ה' ית' הקרויה 'רגלי חסידו ישמר' (שמואל א' ב/ט) לא היתה כאן, שכן פשוט שלא מביאים מי שאיננו ראוי לחטא לידי כך, וגם אם מביאים אותו לידי נסיון ואף שנראה שהוא קשה מדאי עבורו, אבל באמת הוא יכול להתגבר עליו. מה שאין כן בחטא העגל שכלל ישראל היו במצב ללא שמירה, ולכן אף שהיה אז נסיון קשה לכלל ישראל יותר ממה שמגיע להם, אלא שבאמת בסופו של דבר עדיין היה באפשרותם להתגבר עליו, וזהו החטא. וטעם הדבר שהביאו עליהם נסיון קשה יותר הוא, משום שה' רצה לגלות שהתשובה שהאדם עושה מן החטא, מקובלת אצל הקב"ה עד כדי כך שהאדם שב אל התחלתו כפי שהיה לפני החטא. איתא בגמ' (פסחים נב.) שתשובה נבראה קודם שנברא העולם, והיינו שהתשובה היא מערכת מעל העולם, ולכן נבראת תחילה, ולכן לגלות את התשובה בעולם הזה נדרשת בריאה חדשה, וכל זמן שלא התגלתה היא דבר

רחוק מן העולם, ואף שכתוב שזה היה שייך אף קודם, אבל כל זמן שהיא לא התגלתה ולא יצאה לפועל זה היה דבר רחוק מן האדם, ועל ידי שכלל ישראל הוציאו את זה לעולם הם פתחו את שער התשובה, ועי"ז נמצאת המעלה הזאת בעולם.

⁷⁹⁰ ברית היא מלשון בריאת - בריית, והיינו שכל ברית היא בריאה חדשה, והורדה חדשה מן השמים, וכאן אצל כלל ישראל הם זכו לחיים מתודשים לאחר חטא העגל על ידי הברית של הי"ג מידות, ולכן זה נכתב בלשון: ברית כרותה על הי"ג מידות, שהי"ג מידות הם הברית. ולפי זה מובן מאד איך אפשר לתקן את החטאים שלנו, בדווקא על ידי הברית של הי"ג מידות, שכן ברמה זו של הי"ג מדות לא קיים שום רע כנ"ל, אלא רק גילוי חסדו, והנהגה של וחנותי את אשר אחון, וכאשר מצליחים להוריד בריאה חדשה לקיום שלנו, זוהי הבחינה של כקטן שנולד אצל תשובה, משום שהעבר אינו שייך לבריאה הזאת.

כל ברית היא מב' צדדים, שכאשר יש בן אדם שיש לו אוהב כנפשו, ורוצה שלא יפרוש ממנו, אבל א"א להיות אצלו, נותן לו דבר שכל מגמתו ותשוקתו אליו, והן נקשרים על ידי הדבר הזה, ואע"פ שנוטל ממנו את הדבר מ"מ כל מחשבתו שם היא, וזהו הכריתה שבברית שכורת ממנו דבר שהוא דבוק בו ונותן לשני⁷⁹¹, וביארנו שהצד שלו ית' בברית זו הוא להשפיע ממעלת עולם הרחמים, וצ"ע מהו הצד שלנו בברית זאת? איתא בגמרא (ר"ה יז:): ויעבור ה' על פניו ויקרא אמר ר' יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כש"ץ, ואמר למשה כל זמן שישראל חוטאים לפני יעשו לפני כסדר הזה, ואני

מוחל להם, ע"כ. המידה שמשוה ראה כאן היתה תפילה בעיטוף כש"ץ, פירוש הדבר הוא שעטיפה מעכבת מלראות לצדדים, ועי"ז הקריאה בכוונה יותר, שהיא לגמרי מתוך עומק הלב, וכך כתיב (תהלים קב/א) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו, וכן (שם קז/ה-ו) רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף ויזעקו אל ה' בצר להם וגו'. וכיארור הקשר בין עטיפה לעני בפרט הוא, שהעני חסר פרנסה ונצרך לזה מאד, ולכן הוא מסלק את עצמו מכל דבר אחר, עד שאין לו שיתוף לשום דבר, אלא רק לבקשה הזו. וכן זהו הביאור בהמשך, נפשם בהם תתעטף, כי כאשר הצרה מגיעה עד כדי סכנה - נפשם, אזי מסלקים הם את עצמם מכל דבר אחר ופונים רק אל הבקשה שלהם. וכשכלל ישראל עומדים ומתפללים כך, אזי גם ה' ית' נוהג כך כלפיהם, שה' ית' פונה כביכול אלינו לגמרי, והוא עצם ההיפוך של הכל לטוב הנ"ל, שבזה שהוא ית' פונה בעיקר הנהגתו אלינו, והרי עיקר רצונו ית' הוא להטיב, שכל הנהגתו ית' היא להטיב, ומה שיש צד אחר זהו רק בגלל שיש כביכול פניה לצד אחר מאתנו. ואם כן מובן, שמכיון שיי"ג מידות מעוררים את הרחמים העליונים כנ"ל, ומכלים כל רע מהמציאות, לכן יש בזה פנייה פרטית אלינו ממנו ית', וכדי שנזכה לזה אנחנו צריכים לעמוד כך עם ש"ץ היינו בציבור ולהתפלל כך, וככל שתהיה לנו התיחסות כלפיו ית' לגמרי ללא שום פניה אחרת, כך נזכה ליותר גילוי של רחמים⁷⁹². כל ברית היא גילוי של עומק יותר, והסרה של החיצוניות (וכמו בברית מילה), וכן כאן ביי"ג מידות כל כמה שאנחנו תופסים ומגלים את העומק שבנו, כך זוכים לברית.

ברית זו שייכת רק לציבור, שרק ציבור יכול לזכות להנהגת הרחמים הנ"ל, שהעולם נברא לצורת אדם הראשון, ועכשיו שאין אדם הראשון, צורת אדם זו שייך לכל כלל ישראל יחד, ובכל ציבור נמצא כל כלל ישראל במידה מסוימת, וזוהי כל הבריאה, ואליה יתכן גילוי של הרצון העליון (וכמו שבארנו לעיל בתפילה בציבור). ולפי זה מובן מאד מדוע אסור לומר י"ג מדות ביחיד, שהרי רק ציבור שייך לדרגה הזו, ומי שמחזיק את עצמו כציבור, שחושב שקיים בו בעצמו כל כלל ישראל במדה מסוימת, יקבל על זה עונש, שהברית שייכת רק לציבור.

ואם כן מובן הדבר, שבכל ריבוי אמירת הסליחות, יש כניסה יותר ויותר לברית של הי"ג מידות, לגלות יותר ויותר את הנהגת הרחמים הגדולים הנ"ל, וזה שייך בפרט לזמן של אלול ועשי"ת, שהוא הזמן של הריצוי של כלל ישראל, ושל גילוי הי"ג מידות. וכל כמה שנכנסים יותר ויותר לברית, זוכים להיות נבראים כבריאה עמוקה יותר ויותר.

היסוד לי"ג מידות הוא, החנינה שבהם, וכמש"כ (שמות לג/יט) וחנתי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם, והיינו שזהו מתנת חנם, ומתנת חנם היא דבר שאי אפשר לבקש עליה, וכל האפשרות שלנו לזכות בה היא רק מצדו ית'. ומה שרוצים לזכות אליו, זהו באמת אוצר של מתנת חנם המוזכר במדרש (תנחומא כי תשא כז) באותה שעה הראה לו כל אוצרות של מתן שכרן של צדיקים של כל אחד ואחד לפי מעשיו, והוא שואל האוצר הזה של מי הוא, והוא אומר של בעלי תורה, והאוצר הזה של מי הוא, של מכבדיהם, והוא מראה לו אוצר גדול מכולם, אומר מרע"ה רבש"ע

האוצר הגדול הזה של מי, א"ל מי שיש לו מעשים טובים אני נותן לו משכרו, ומי שאין לו חנם אני עושה ונותן לו מזה שנאמר וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. ויש להבין איך אפשר לעשות משהו לזכות לאוצר של מתנת חנם?

איתא בגמ' (שבת פט.) כשעלה משה למרום מצא להקדוש ב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות א"ל משה אין שלום בעירך אמר לפניו כלום יש עבד נותן שלום לרכו אמר היה לך לעזרני א"ל ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר, ע"כ. הכתרים לאותיות מרמזים על מעלת התורה שאין מעליה, שהרי האדם מוגבל בצורתו, וכן האות, אבל הכתר הוא קשר עד אין סוף, שזהו ממנו והלאה. וכאשר משה ראה את זה אמר לו ה' ית' כלום יש שלום בעירך, היינו שישנה טענה מדוע משה איננו אומר שלום, ומתיחס אליו ית', וטעם השתיקה של משה משום שהוא חשב שאין לאדם שייכות למעלה הזאת שאין למעלה ממנה, ועל זה אמר לו ה' ית' שאתה צריך להגיד שלום, ומשה ענה שבמעלה הזאת אין שייכות לעבד עם אדוניו, וה' ית' ענה לו בחזרה עכ"ז היה לך לעזרני לומר ועתה יגדל נא כח ה' וכו', שאף שאין כאן שיתוף עד כדי לומר שלום, אבל מ"מ אי אפשר לפועל לפעול אם אין מקבל המוכן לקבל את הפעולה, ומצד זה יש למקבל קשר, וזהו הבחינה של 'לעזרני', שיש כאן עזר אף שאין שיתוף ושלום⁷⁹³, וזהו ועתה יגדל נא כח ה' שעל ידי הכנת המקבל, ישנה הגדלת הכח בעולם, וזה דווקא על ידי שהמקבל מכין את עצמו לקבל.

ומבואר מהנ"ל שזוכים למעלת עולם הרחמים, רק אם מכינים כלי קיבול לכך, היינו אם מתכוונים להיכנס לברית, להיות בריאה

חדשה, וזה עד כמה שאנחנו תופסים את עצמנו כרקים הנצרכים למתנת חנם, וזהו על ידי שתופסים ומבינים את עומק רחמיו ית' שהם עד אין קץ, שהרי אין שום בקשה ב"ג מידות אלא רק שבח, וטעם הדבר הוא, שהבקשה שייכת רק אחר שנכנסים אל הרב (ע' דברינו בג' ראשונות, והוא כחינת השלום), אבל ב"ג מידות העיקר הוא התפיסה שאנחנו רחוקים בתכלית הרחוק ומצפים רק למתנת חנם, ומתנת חנם אי אפשר לבקש, וכנ"ל (ברכת אבות) ששבח אינה בקשה להורדת שפע, אלא מעוררת את הרצון להשפיע. והרי מתנת חנם אי אפשר לגרום ע"י בקשתנו אלא שייך רק לבקש התעוררות של רצון, וזה על ידי אמירת השבח, ולכן אין בהם בקשה אלא רק שבח.

ויעבר ה' על פניו ויקרא - זהו הגילוי של נתעטף הקב"ה כש"ץ, שבכל הזכרה שלנו כלולה גם התעטפותו ית' כביכול, ולכן מובן מדוע אין דין י"ג מידות מבלי ויעבר, כמו שעושים בפתיחת הארון ביו"ט, שלזה אין דין י"ג מידות שאינם חוזרות ריקם⁷⁹⁴.

ה' ה' - איתא בגמ' (ר"ה יז.) על כפל שם הוי"ה ב"ג מידות: אני הוא קודם שיחטא האדם, ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה, פירוש - כולם צריכים אותה רמה של חסדו ית' בכדי להתקיים, גם הצדיק וגם הבעל תשובה, וזה מתגלה בשם הוי"ה. והשם של זה הוא בדווקא הוי"ה, שפירושו היה הוה ויהיה, והיינו משום ששם הוי"ה הוא גילוי שלא מתיחס אל המעשים של התחתונים, אלא הוא בעצמותו מהוה הכל, ומעל עניני הזמן, ולכן הצדיק והבעל תשובה הם אותו דבר בבחינה זו, ולכן מובן מדוע

צריך את השם הראשון שהרי גם צדיק גמור צריך לרחמיו ית' שהרי עכ"פ הוא בעל חומר (ע' פרק א')⁷⁹⁵. והשם השני בא משום שהוא המקור לתשובה שלימה. ומזה שהשורש של התשובה אין לה שום תואר מלבד מהוה הכל, אם כן צריך לומר שעל ידי תשובתו של הבע"ת, ישנו עולם חדש, ומציאות חדשה והויה חדשה. וכאן הוא השורש לכל המידות של רחמים, שהרי כל רחמים הם בכדי להגיע לשלימות, וכזה שאפשר להגיע לאותה שלימות שהיתה קודם לכן, לכן יש טעם להנהגת הרחמים, ולכן מובן מאד איך דווקא בזה ישנה הקדמה ליי"ג מידות הרחמים, שדרכם אפשר לחזור לשלימות כבתחילה. ולכן מובן שכמו שבבחינה שמעל מגע מעשי אדם, הצדיק והבע"ת הם באותו רמה, כך לאחר התיקון של הבע"ת, הצדיק והבע"ת הם באותו רמה⁷⁹⁶.

א-ל - זהו שם של מידת חסדו ית' והיא מדה לחסידים,

שלא רק שלא חטאו אלא שהוסיפו מעשים טובים יותר מן החיוב, ולכן לאלה נוהג ה' בחסד גמור, וזו מידה שאיננה לפניו משורת הדין, ולכן זה משמות שאינם נמחקים, שזו עיקר המידה, מה שאין כן שאר המידות שהם לפניו משורת הדין. איתא בגמ' (ר"ה יז): על 'א-ל רחום וחנון' ברית כרותה וכו', ומבואר בגמ' שרק כאן מתחיל מנין היי"ג מידות ולא מהשני שמות הוי"ה. רחום - זו הנהגתו ית' שהוא מרחם על מי שאיננו יכול להתקיים במידת הדין, שלא יאבד על ידי הדין, אבל זה דוקא למי שראוי לרחם עליו, וחנון - זוהי נתינה לאדם שאינו ראוי לכך, לא במידת הדין ולא במידת הרחמים, וזה דרך חנינה, מבלי סיבה. אך אפים - המדה שבה ה' אינו מעניש ומאבד מיד, וזהו גם לצדיקים וגם לרשעים⁷⁹⁷,

וזה נחשב לשתי מידות, מכיון שהארכת אף לצדיק מובנת, ולרשע יש בה תוספת חידוש ולכן היא מדה נפרדת⁷⁹⁸, עוד אפשר להבין עוד פן בארך אפים, שהרי איתא בגמ' (ב"ק נ.) א"ר חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב ארך אפים ולא כתיב ארך אף ארך אפים לצדיקים ולרשעים, פי' רש"י ארך אף - משמע מאריך רוגז וממתין מליפרע, ארך אפים משמע שני רצונים אחת של טובה ואחת של רעה, לצדיקים - מלשלם שכר טוב לאלתר, ולרשעים - מלפרע מהן לאלתר, והיינו שה' לא משלם לצדיקים לאלתר בכדי שיזכו לכל הטוב לעתיד לבא, וזה מאריך האף להתנהג עם הצדיקים בדין קשה וארוך כדי שיזכו לכל טוב לעתיד לבא. וזה מובן מאד איך יש כאן מידת רחמים שזה מכפיל שכרם, אבל אצל רשעים כל הארכת האף היא כדי שיהא להם זמן לחזור בתשובה.

[ע' שם בתוס' שיש עוד משמעות בהארכת אף לרשעים, והיא רק לכלות אותם לעתיד, והרי קשה מאד איך יש בזה רחמים. ואם תאמר שזהו במה שיחזרו בתשובה והרי זה כלול בהארכת אף של הצדיקים? אלא כדי לתפוס כאן עומק איתא בדברי רבותינו שהמידה הזאת מתקיימת במה שכתוב (אסתר ז') וחמת המלך שככה⁷⁹⁹, דהיינו שיש מידה במידותיו ית' של (משלי יא/ח) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו, והוא מעין השעיר המשתלח וכמו שיתבאר בע"ה בקדושת יום של שחרית יוה"כ, שיש מציאות אצל כלל ישראל שהעבירות לא שייכים להם אלא ליצר הרע, ולכן כאשר הצדיק חוזר בתשובה וזוכה לרמה של רחמיו ית', אז העבירות שהיו שייכים לו באים אל הרשע, ובזה יש כפרה גמורה לצדיק, וכאן מוציאים אנו עומק עצום של רחמיו ית' בהארכת אף

לרשע, שבזה הצדיקים זוכים לכולו טוב, ורב חסד - כאשר ה' ית' משלם טוב לאדם הוא משלם ברוב טוב, והיינו אפילו לפנים משורת הדין כשאינם כדאים, מה שאין כן במידת הפורענות, שלעולם אין בה רוב רע, וכל זה בשביל תיקון העולם כפי השיעור העולה בעומק מחשבתו ית', ואין בזה קטרוג כלל⁸⁰⁰, ואמת - אע"פ שאינו משלם שכר לצדיקים מיד מ"מ הוא אמיתי שבסוף ישלם להם⁸⁰¹, המציאות של אמת היא קיום הבטחה⁸⁰², עוד איתא (ר"ה יז) על מידות אלו שאמת היא הקיום של הדין, והעונש, ואחר כך בא רב חסד, ואף שהם כתובים להפך אלא שזה בא ללמדנו שכל האמת משורשו הוא רב חסד⁸⁰³, ועוד שהאמת מעבירה את השקר וכן את כל כח הפיתוי לרע מן העולם⁸⁰⁴. נצר חסד - זוהי שמירת החסד וכמש"כ ברש"י על הפסוק, שהחסד שה' רוצה להשפיע עלינו הוא שומר אותו, ומדה זו היא יותר מהמדה של רב חסד, שרב חסד היא על פי מעשינו, ואילו⁸⁰⁵ נצר חסד שייך למעשי האבות, שהם שייכים לנו לעולם ועד, כל זמן שאנחנו משייכים את עצמנו אליהם (כנ"ל פרק יא). לאלפים - שה' שומר את החסד לשלם לבניהם לאלפים, ומדה זו היא הרבה יותר מכל המידות הנזכרות, הכל בעילוי⁸⁰⁶, שלולא הגבול לגמול על מעשי אבות אין מקום לזכות הבנים כשלעצמם⁸⁰⁷, וכאן שמירת החסד היא לשתי אלפי דורות שהם פי חמש מאות ממידת הפורענות שהיא רק לד' דורות⁸⁰⁸. נשא עון ופשע - כאן אין זה נושא עון המוזכר במיכה, שהוא סובל העון כמו ארך אפים, אלא כאן הוא מלשון נשיאות - הגבהה, שכאן מגלים גילוי הקדושה של השטן, ששרשו בכולו טוב, ולכן אפילו בחטא שרשו בקדושה, ומידה זו הופכת אותו

לצד הטוב, אבל זה רק בעון, אבל נושא פשע, שהיא מרידה, צריך גילוי חזק יותר של קדושה, ולכן מדה זו יש בו מעלה יותר מנשא עון, וחטאה - בפשטות כאן מדובר על נשיאת עבירות בשוגג או ביטול עשה, ולכן יש כאן עילוי ומעלה מעל נשא עון ופשע, שהרי אם ה' לא היה נושא עון שהוא מזיד, אזי היה חרבן העולם, וא"כ לקיום העולם נצרך יותר נשיאות העון מאשר נשיאות חטא, שהוא שוגג, ולכן יש יותר חידוש בנשיאת חטא, אע"פ שאין זה לעצם קיום העולם⁸⁰⁹, או אפשר לומר שביטול עשה יש גילוי עליון יותר כשנושא אותו, שאם מגלים לא רק את השורש לעשיית הרע בקדושה, אלא גם כל ביטול טוב, מגלים עומק עד אין סוף, שהרי בזה מגלים בעצם למה עם הארץ אינו כמשה רבינו עצמו⁸¹⁰. ונקה - זוהי המדה שבה הוא מנקה לגמרי לטהר אותנו לגמרי מן החטא, ולכן זה כולל כל התיקונים כולם, שכאן המקום שמנקה לגמרי⁸¹¹, וזה אפילו על חלק, היינו שאף אם האדם מלא עבירות אלא שעשה תשובה על אחד מהם, ה' מנקה אותו לגמרי מאותו חטא. ומה שכתוב מקודם הוי"ה על החוזר בתשובה, היינו על החוזר בתשובה על כל חטאיו, שאז הוא כבר כגדר של צדיק גמור שאינו צריך לייג מידות, אבל למי שלא עשה תשובה על כל חטאיו, אז על מה שהוא שב ממנו יש לו נקיון, ועל זה יש מדת ונקה, ומהשאר איננו נקי⁸¹².

וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו - פי' רש"י ונחלתנו - ותתננו לך לנחלה מיוחדת. וזו היא בקשת ונפלינו אני ועמך (שמות לג/טז) שלא תשרה שכינתך על האומות עו"א (ברכות ז.).⁸¹³ וזוהי בעצם הבטחת כלל ישראל לעולם הבא, והיינו אין מדובר כאן על

סליחה מסוימת, אלא זה על עצם היות עם ישראל מקושר יחד עם גילוי כבודו ית', להיות למציאות אחת. ובאמת על פי דיקדוק היה צריך להיות כתוב ותנחילנו, אלא ע"כ ביאורו הוא שתנחל אותנו, דהיינו שאנחנו נהיה נחלה שלך, והוא שכתוב (איכה ג/כד) חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו, כלומר אין לי חלק בארץ זולתי עבודת השי"ת שהוא חלקי, ועל כן אוחיל לו שנתחלק לחלקו זהו שאמר הכתוב (דברים לב) כי חלק ה' עמו⁸¹⁴.

המלך הקדוש

מאד קשה הדבר מה שמתפללים ומבקשים 'תן פחדך', והרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג:), ואם כן כיצד יש מקום כלל להתפלל לזכות לנתינת פחד ה' עלינו וכו'? בכדי להבין את זה עלינו להתעמק בענין חתימת הברכה של המלך הקדוש, שהרי ידוע שכל עיקר הברכה נמצא בחתימתה, שלכן החתימה מעכבת, וננסה להבין בה את עיקר הענין. הנה כל מלך ראוי לתואר זה, רק אם יש לו קשר אל העם שעליו הוא מולך, ולולא הקשר אל העם אין למלך מלכות כלל, אבל להיות א-ל אין זה מחייב שיהיה לנבראיו יחס אליו, שיתכן שיתגלה כא-ל לנבראים ואין להם שום יחס אליו אלא רק מהא-ל אל הנברא, אבל מלך ועם מקושרים יחד למציאות אחת, שהמלכות היא רק עד כמה שיש בבני המדינה קבלת המלכות. ואם כן מובן מאד התואר הא-ל הקדוש (קדוש פירושו מופרש כידוע), והיינו שמציאותו ית' היא מעל לכל מה שמתגלה כאן. אבל תואר המלך הקדוש קשה מאד,

שהרי אם הוא מלך ומחובר אל העם אינו יכול להיות שהוא קדוש ונבדל מהעם, ואם הוא קדוש איך שייך שיהיה מלך?
⁸¹⁵אומרים בזכרונות על יום ר"ה זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון, והיינו אף שבריאת האורות וכו' היתה לפני כן, אבל עיקר בריאתו ית' היא הצורת אדם, והאדם נברא ביום ר"ה. צורת אדם נבראה בכדי לגלות את מלכותו ית', וא"כ כל בריאת האדם היתה מתוך רצונו ית' להיות למלך, ולכן המדה שבה נברא העולם בראשית ברא אלקים היא המדה של מלך בורא העולם, ולכן בימים נוראים שה' בורא את העולם פעם נוספת, מתגלית פעם נוספת המדה של בורא העולם - מלך העולם. ולפי זה כשמשבחים את מידת הנורא היינו גילוי הקדושה בעולם, שכל מה שרואים בעולם יש לו שורש למעלה, צריך לשבחו כמלך הקדוש שהגילוי מתגלה כמלך הקדוש - כבורא העולם.

וכשמתגלית המעלה הזאת, אזי ככל שהגילוי חזק, כך יש גילוי שפועל יראה ממנו ית', עד שכתוב שאפילו המלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון (תפילת ונתנה תוקף). וכמו שנתבאר (ברכת הרוצה בתשובה), שהענין שיראת שמים היא מלתא זוטרָא אצל משה רבינו, באמת שייך לכל אחד ואחד מאתנו, ובפרט בין ר"ה ליוה"כ (ועיין במה שיבואר בעשי"ת), וכאמור לעיל (ברכת אבות) שכל גילוי שבחו של הקב"ה מעורר רצון מלמעלה להתגלות בפועל בהתאם לשבח⁸¹⁶, והיינו שאין כאן בקשה על עצם מילוי הצורך, אלא שבח על מקור הרצון וזה מעורר רצון להתגלות, וככל שיש יותר רצון לגלות מעלה זו, אזי ממילא ישנה יראה. [לפי זה

מובן למה לא מזכירים צדקה בברכת המשפט בעשי"ת - ע"ש בדברינו, שמעלה הזאת לא מתגלית אזן

ובכן - התרגום מתרגם לכן בכך, והיינו, בגלל שאתה קדוש ומתגלה כמקור לכל מה שיש בעולם, ומתגלה שיש לכל התחתונים שורש רוחני שהוא קדוש, לכן יש לבקש על הגילוי של הקדושה, וזה מתגלה בפועל אצלנו בפחד וכו'. עוד כתוב⁸¹⁷ שבכך עולה בגימ' חסד, והיינו שזהו כולו חסד מצד השפעתו ית', תן - מובן מאד למה שנתבאר לעיל שכל הענינים האלו הם מתנות גמורות וזהו 'תן', פחדך ה' א-להינו על כל מעשיך - אלו הגוים⁸¹⁸, וטעם הדבר לזה מבקשים שיפול פחד ה' על הגוים⁸¹⁹, כי כאשר ה' ית' עתיד להסיר את כל המסכים המבדילים בינו לבין כלל ישראל, ויתאחד עמם, אזי כל הנבראים יצטרפו לגילוי הזה, ולכן מוכרח להיות שגם הגוים יצטרפו לזה, והצירוף הוא עי"ז שיהיה עליהם פחד, וכלשון הפסוק (שמות טו/טז) תפל עליהם אימתה ופחד, וכלל ישראל יהיו בפנים, והגוים מבחוץ, פחד זהו יראת העונש סתם, וכמו שיש לבעלי חיים, שהם מפחדים מלהפגע, ואימתך על כל מה שבראת - אלו כלל ישראל, ואצלם שייכת יראת הרוממות, שאימה באה מתוך גדלות המאיים⁸²⁰, וייראוך כל המעשים - יראה באה מתוך קטנות הירא⁸²¹, והיינו שהתוצאה של נתינת הפחד גורמת ליראה אצלם, וזוהי יראת העונש השייכת לאדם שתופס את קטנות עצמו, וישתחוו לפניך כל הברואים - כתוצאה מנתינת האימה, כלל ישראל יבואו לידי השתחוויה, שהוא ביטול כל העצמיות ולא רק יראת העונש. ויעשו כלם אגדה אחת לעשות רצונך בלבב שלם - פירוש הדבר הוא⁸²² כאשר

מלכותו ית' תהיה בשלימות, והוא ית' יתאחד עם כנס"י, אזי כל השרים העליונים (המלאכים הממונים על טבע עוה"ז והאומות) יהיו כולם נעשים לאגודה אחת, לעבוד את ה' ית', לשמש את כנס"י, שמכנס"י תבוא לכל השרים חיות ופרנסה, וכן למטה אצל שבעים האומות, תהיה כל תשוקתם לשמש את כלל ישראל למטה, ולהידבק בהם, וזהו סוד כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד (צפניה ג/ט), שגם הגוים יש להם מקום, וכנ"ל שהם מבחוץ, וזהו היותם לאגודה אחת יחד עם כלל ישראל. כמו שידענו ה' א-להינו שהשלטן לפניך - אנחנו כבר יודעים שהכל בידי ה' ית', אלא שאנו מתפללים שהיראה והאימה ממנו ית' תהיה בלבנו, וכן שמעשינו יהיו בהתאם לכך⁸²³, עז בידך - עוז הוא הכח שעל ידיו אין התפעלות מאחר, וידך היא הנהגת הטבע⁸²⁴, והיינו שמכח השלטן לפניך, אז הנהגת הטבע איננה מתפעלת מאף אחד, וגבורה בימינך - זוהי הנהגה ניסית⁸²⁵, וזה שייך לגבורה, שהיא מתגברת על הנהגת הטבע. ועוד איתא (תהילים פט/יד): לך זרוע עם גבורה תעז ירך תרום ימינך, ותרגם התרגום: די לך אדרעא עם גבורתא, תעשן ירך למפרק עמך, תרום ימינך לשכללא בית מקדשך [לך יש זרוע עם גבורה תעוז (תתחזק) ירך להוציא עמך (מגלות), תרים ימינך לבנות בית המקדש],⁸²⁶ פסוק זה יתקיים כאשר תתגלה מלכותו ית' בשלימות, ואז לא יהיה צורך במעשי בני אדם כלל, שהרי כל תכליתם כבר התקיימה, והכל יתגלה רק על ידו ית', ועל זה מתפללים בימים נוראים. ושמן נורא על כל מה שבראת - היינו שהגילוי של שמו ית', שהוא החיבור של כל המוזכרים לעיל⁸²⁷, מראה שלימות

המטילה אימה על הכל, וזהו איננו הפרטים כנ"ל אלא זהו כלל (וע' ברכת אבות בפירוש המילה נורא).

ובכן - בגלל שיתגלו קדושתו ית' ומלכותו ית', וכולם יקבלו זאת, לכן עם ישראל שהם בנים לה' אלקים יקבלו ד' מיני הטבות כפי דרגתם: תן כבוד ה' לעמך - אלו שאינם ראויים להתקיים אלא בחסדו ית', משום שהם עמך, הם זוכים לכבוד⁸²⁸, תהלה ליראיך - תהילה היא מכח הדין, ולכן אלו שקיימים במידת הדין, שהם יראים ממנו ית', הם יזכו לתהילה⁸²⁹, ותקוה טובה לדורשיך - אלו שקיימים במידת הרחמים⁸³⁰, שהם נקראים דורשים, שהרי הדורש מבקש קשר, וזהו עצם מציאות הרחמים, ולכן הם זוכים בדווקא לתקוה, שהיא אפשרות העתיד, והרי האותיות מחר הן אותיות של שורש רחמים, משום שהרחמים הם השורש למחר, היינו לעתיד, ופתחון פה למיחלים לך - פתחון פה זהו אפשרות הדיבור, וזהו כח הדיבור. איתא בחז"ל⁸³¹ על הפסוק (תהלים קמז/יא) רוצה ה' את יראיו את המיחלים לחסדו, 'למיחלים לחסדו' מי אלה מיחלים לחסדו הוי אומר אלה שעוסקים בתורה בלילה [כלומר בצער] ומחכים לבקר. והיינו אלו שמצפים להשלמת הכל, הם מחכים ורוצים בגילוי חסדו, ולכן הם זוכים לגלות את פנימיותם שזהו כח הדיבור.⁸³² כח הדיבור מורה על המציאות, שזה שיש לו קול מוציא את עצמו לפועל, להיות למציאות, ואילו דברים שאין להם מציאות בשלמות, הם יושבים ודוממים וכדכתיב (איכה ג/כח) ישב בדד וידום. המיחלים לך, היינו שהם נמצאים במציאות שמתנגדת לרצונו ית', והם תובעים

את גילוי רצונו ית' בכריאה, ולכן הם יזכו לפתחון פה היינו לגלות את האמת שבפנימיותם.

אחרי הגילוי של כבוד מלכותו ית' ותיאור פעולתו על כלל ישראל, ממשיכים לתאר כיצד זה יפעל על העולם, וזה נחלק לשנים שהם ארבע והם שינוי בעולם וגילוי המשיח. השינוי שיחול בעולם הוא הא דאיתא (פסיקתא רבתי א') א"ר לוי עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל וארץ ישראל ככל העולם כולו, דהיינו⁸³³ כל העולם יהיה לו קדושת ארץ ישראל, ואז הארץ תוציא גלוסקאות וכלי מילת, ולא יהיה צורך של תיקון ומלאכה (שבת ל:), וזה שמחה לארצך - דהיינו,⁸³⁴ שכשם שישנה אבילות על מת משום שיש לאבל חסרון, כמו כן לאידך גיסא הששון והשמחה מגיעים כאשר הדבר בשלימות, וכאן מתגלה שלימות הארץ, וע' רש"י (יחזקאל לה/יד) כשמוח כל הארץ - כשאטול אני את מלכותי, כי אז תשמח הארץ, כענין שנא' ה' מלך תגל הארץ (תהלים צז/א), וכתוב שם ברש"י, ה' מלך - בנטלו המלוכה מעמלק, תגל הארץ - זהו שאמר (יחזקאל לה) כשמוח כל הארץ שממה אעשה לך, על עמלק נתנבא כן. ופירוש הדבר⁸³⁵ שהשמחה אצל ה' ית' היא, כדוגמת אדם ששמח כשמפיק רצונו, ונשלמת כוונתו בקיום מעשיו.⁸³⁶ שמחה באה מדבר חדש לאפוקי גילה שהיא דבר שמתחדש תמיד, ולכן אפילו שכתוב (תהלים צו/יא) ישמחו השמים ותגל הארץ, שאין חידוש בארץ אבל אולי יש לחלק בין א"י לחו"ל, שהרי שמחה היא ההרגשה כשיש מאמץ להשיג משהו⁸³⁷, ואין עילוי לחו"ל לעתיד לבא אבל לא"י יהא שהיא יתפשט על כל העולם.

וע' דברינו לעיל (בברכת משען ומבטח לצדיקים וכונה ירושלים) שבירושלים וכלל ישראל ומשיח יש גילוי של שמו ית', ולכן אפילו אחרי גילוי החידוש בארץ עדיין היא חלק מיוחד בירושלים והוא שששון לעירך - להבין את ההבדל שבין ששון לשמחה,⁸³⁸ יש לדעת שהששון היא השמחה שיש בין איש לאשתו, שאין אחר שייך אליה, וא"כ בגילוי מלכותו ית' תהיה שמחה לכל ארץ ישראל שיכלול את כל העולם כולו, ולזה שייכים גם הגוים, אבל הששון שיהיה בין כנסת ישראל להקב"ה, יהיה בירושלים, ואליו אין לגוים קשר. ומה נפלא דברי רבותינו⁸³⁹ שששון היא בלב, דהיינו הנאה שמתהנה בהשיגו הדבר ומתפשט בתוכו⁸⁴⁰, שכאן בחיבור בין כלל ישראל להקב"ה יהיה שמחה בלב שתתפשט בתוכנו.

וצמיחת קרן לדוד עבדך - נכלה"פ תהילים קלב/ז שם אצמיח קרן לדוד] זהו⁸⁴¹ כנגד הא דמוזכר במדרש (איכה רבה ב/ו) (עשר קרנות) כולן היו נתונות בראשן של ישראל, וכיון שחטאו ניטלו מהן הה"ד גדע בחרי אף כל קרן ישראל, וניתנו לאומות העולם הה"ד (דניאל ז') ועל קרניא עשר די בראשה, ע"כ. פירוש הדבר הוא, שכל קרן הוא גידול של הגוף כלפי מעלה, וקרני ישראל מבטאים את התקשרותם של כלל ישראל אל הקב"ה, ובגלות הם נסתמו, ומבואר שהם נמצאים אצל הגוים, והצמיחה של הקרן לדוד היא של כלל ישראל, וזה יתחיל לצמוח בחזרה בביאת המשיח, וזה יהיה לקיחת מקומינו חזרה מהגוים, (ע' דברינו בברכת מצמיח קרן ישועה שיש עוד עומק בקרנו של דוד), ועריכת נר לבן ישי משיחך - נכלה"פ תהילים קלב/ז ערכתי נר

למשיחין זוהי השלמת מציאותו, עד שלא יצטרך עוד תיקון⁸⁴², שבזה מתגלה שורשו, וזהו בן ישי⁸⁴³, וזה נקרא תיקון הנר שהנר ה' היא נשמת אדם וזה שורש של המשיח⁸⁴⁴, מה שאין כן בצמיחת קרן שהיא התיקון החיצוני וזה ממטה למעלה⁸⁴⁵, במהרה בימינו -⁸⁴⁶ בכל מקום מתפללים על המהירות כשמתפללים על ביאת המשיח, ובנין הבית, והיינו מכיון שהרי הם מוכרחים לבא על פי דין, ולכן אין מקום להתפלל על עצם הדבר שיבואו, אלא רק על כך שיבואו במהרה, שרק על זה שייך רחמים.

נ"ל שעד כאן הם הגילויים של ממעלה למטה, והגילוי חזרה ממטה למעלה יהיה: ובכך צדיקים יראו וישמחו - [כלשון הפסוק איוב כב/ט יראו צדיקים וישמחו]. אלו שקיימים מכח הרחמים, יראו (מלשון ראייה) את פחד האומות והם ישמחו⁸⁴⁷, וישרים יעלו - אלו שקיימים מכח הדין, יעלו מיראת אימתו עליהם⁸⁴⁸, וחסידיים ברנה יגילו - כלה"פ (תהלים קלב/טז) וחסידיה רנן ירננו, דהיינו כאשר ה' ית' נותן כבוד לעמו מכח החסד, הם יגילו ברנה⁸⁴⁹. [גילה איננה שמחה מדבר חדש, אלא ממה שהיה כבר.]

ועולתה תקפץ פיה - כלה"פ (תהלים קז/מב) וכל עולה קפצה פיה, זהו כנגד המיחלים לך שלהם יהיה פתחון פה, אבל העולה לא יהיה לה פה שלא תוכל לקטרג⁸⁵¹, שכל מציאות הדיבור אצל הצד הרע איננה עצמי, אלא רק לקטרג על כלל ישראל, וכשיתגלה כל הנ"ל לא יהיה מקום לקטרוג, וממילא לא יהיה לה שום חיות.

וכל הרשעה כלה כעשן תכלה - כלה"פ (ישעיה נא/ו)
 שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ מתחת, כי שמים כעשן
 נמלחו והארץ כבגד תכלה. פי' רש"י שמים כעשן נמלחו - שרי
 צבאות העכו"ם שבשמים, נמלחו - נתבלו כמו (ירמיה לח) בלויי
 הסחבות והמלחי', בגד הנשחת.⁸⁵² טעם הבקשה שתכלה כעשן
 הוא, שהרי עשן נראה כדבר גדול אבל באמת בעיקרו הוא ריק
 לגמרי, ואין בו כלום, והוא רק הבל, וכל הענין של הבל מורה על
 שורש שלו ששם יש מציאות, אבל באמת מצד עצמו ההבל אין לו
 מציאות כלל. וכן הדבר כאן, שכל הרשעה אין לה מציאות מצד
 עצמה, אבל שרשה הוא המקור לעבודה ובחירה, ולכן שם יש
 מציאות, ולכן כולה תתגלה דדוקא כעשן, ולא כשום דבר אחר. כי
 תעביר ממשלת זרון מן הארץ - כלה"פ (יחזקאל ז/י) הנה
 היום הנה באה יצאה הצפרה, צץ המטה, פרח הזדון, ופי' רש"י
 פרח הזדון - נתגלה נבוכדנצר הרשע. והיינו, משום שעצם ההעדור
 של גילוי מלכותו ית' מחייב גילוי של ממשלת הצד ההפכי.

ותמלך אתה ה' לבדך על כל מעשיך בהר ציון משכן
 כבודך ובירושלים עיר קדשך - הרי ציון וירושלים הם שתי
 מידות של איחוד כל ההשפעות, וקבלתם⁸⁵³ ככתוב בדברי
 קדשך ימלך ה' לעולם א-להיך ציון לדר ודר הללוי-ה:

קדוש אתה ונורא שמך - והיינו שגילוי ית' מרוממת מעל
 כל תפיסה שלנו, ולכן אנו תופסים רק את זה שהוא קדוש. וכל
 גילוי של שמו ית' דהיינו רצון של חיבור שאנחנו נקרא בשמו,
 מגלה נוראות, שלימות, ומעלה שמעל הכל, ואין א-לוה
 מבלעדיך - כלה"פ (ישעיה מד/ו) אני ראשון ואני אחרון

ומבלעדי אין א-להים, פירושו שאין עוד מציאות חוץ ממנו ית', ולכן נקראים כל אלהים אחרים בשם אחרים, משום שהם מקבלים את כוחם מאחר, שאין להם כח מעצמם, וכן דרשו רז"ל ומבלעדי אין א-להים שלא קבלתי מלכותי מאחר⁸⁵⁴, ולכן הוא שורש הכל, ומעל הכל, ככתוב ויגבה ה' צ-באות במשפט והא-ל הקדוש נקדש בצדקה - יש שתי קיצים של ביאת המשיח, והם, אם אנו עושים תשובה מעצמינו אז יבא המשיח על פי דין, ואם לא נעשה תשובה ח"ו אז למענו יעשה ה' ית'⁸⁵⁵, ונ"ל שהם שתי הדברים כאן שיש גילוי של עליונות של ה' צב-אות בעשיית תשובה של כלל ישראל שהשם ה' צב-אות הוא שילוב של הנהגתו ית' עם העולם, אבל כאשר זה רק מצדו ית' בלי תשובת ישראל אז זהו רק הא-ל הקדוש שנתקדש בצדקה.

ברוך אתה ה' המלך הקדוש:

קדושת היום של שחרית

יש לתמוה בכל נוסח תפלת היום, שהלא ר"ה הוא יום דין, ומדוע אין כלל בקשה לזכות בדין? והרי זה כל העיקר, שאנו רוצים לזכות בדין, ומדוע אין כתוב שום זכר מזה בתפילה? אלא פשר הדבר הוא שכל תפילה מהותה היא בקשת רחמים, ובדין אין מקום לרחמים, והרי זה יום דין ומשום כך אין מקום לתפילה לזכות בדין [ומטעם זה אין אומרים בר"ה י"ג מידות הרחמים], ולכן כל בקשת הרחמים ששייכת ביום זה היא רק, מלוך על כל העולם כלו בכבודך. ועדיין יש להבין כמה בקשה זו תעזור לדין

שלנו. [וזה ודאי שאם נתקנה בקשה זו בתפילת ר"ה שהיא תעזור לדין שלנו] עוד דבר קשה להבין, איך שייך מושג של זכיה במידת הדין, והרי ידוע שאין אף אחד שזכה במידת הדין (חוץ מאחד ואכמ"ל)? והרי כך הוא לשון המסילת ישרים (פרק ד'): מי יעמוד ביום הדין, ומי יצדק לפני בוראו, באשר השקפתו מדקדקת על כל דבר קטן או גדול וכו', אברהם, הוא אברהם האהוב לקונו עד שהכתוב אמר עליו (ישעיה מא): אברהם אוהבי, לא פלט מן הדין מפני דברים קלים שלא דקדק בהם, על שאמר "כמה אדע", אמר לו הקדוש ברוך הוא, חייך, ידוע תדע כי גר יהיה זרעך (פדר"א מח) וכו'. ואם כן קשה הדבר איך באמת ניתן לזכות בדין?

ככדי להבין איך אנחנו יכולים לזכות בדין, יש להביא את הגמרא (ר"ה טז.) בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר היוצר יחד לכם המבין אל כל מעשיהם, ובחג נידונין על המים, וכו' אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני עליכם וכו' זכרונות כדי שיעלה זכרונם לפני לטובה ובמה בשופר, ע"כ. ומבואר שהדרך לעבור את הדין ולזכות בו הוא על ידי אמירת מלכיות, זכרונות ושופרות על ידי השופר⁸⁵⁶. אם כן מובן הדבר מדוע עיקר בקשתינו ביום זה הוא גילוי מלכותו ית', ולכן כל הבקשה היא 'מלוך' וענפיה, היינו שתתגלה המלכות, ותשלם המלכות, שכך עוברים את הדין וזוכים בו. ולכן מי שמבקש על חייו ביום זה, היינו שהוא אינו רוצה בקיום המלכות עליו, אם בגילוי המלכות כלולה מיתתו. במילים אחרות, כשיש מלכות,

המלכות גוזרת גזירות, קיום המלכות הוא באופן זה, שאלו שמקיימים את הגזירות זוכים לחיים, ואלו שלא, לא. ומתבאר אם כן דבר נורא שיש בתפילת ר"ה, שמבקשים אנו מלכות אפילו אם יהא זה על חשבונינו, והיינו שאנחנו מבקשים גילוי מלכותו ית' אף שיהיה לנו מזה מיתה וצער וחולי וכו' בכל זאת אנחנו רוצים את גילוי המלכות.

בכדי להבין באמת במה 'מלוך' עוזר לנו לעבור את הדין ולזכות בדין יש להקדים דברי רש"י (בראשית א/א) שמביא דברי חז"ל שבתחילה עלה במחשבה לבראותו (העולם) במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים, והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, הענין של ראה שאין העולם מתקיים, נבע בעצמו ממידת הדין, והיינו שהדין עצמו תובע את שיתוף מידת הרחמים, בכדי שיהא לעולם קיום. שהרי הבריאה נבראה לתכלית, ובריאתה היתה בדין, ואם תכלית הבריאה לא תתקיים, אז גם הדין לא יתקיים, שהרי חוסר מציאות איננו דין, שאין דין מבלי נידון.

ונמצא אם כן, שעצם שיתוף מידת הרחמים יש בזה קיום של הדין, ואמנם, מידת הדין תתקיים בשלימותה, אלא שתתקיים דרך שיתוף מידת הרחמים. וזה פירוש מש"כ (ויקרא רבה כט/ג) בשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה, עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים, והיינו, שתקיעת השופר שלנו גורמת לשיתוף הרחמים ושיתוף זה נעשה אך ורק על ידי דרי מטה (ע' דברינו פרק א' שנתבאר בארוכה). ומעתה מוכן מאד איך זוכים בדין, שהרי בעצם הדין כלול בו הגילוי של מידת הרחמים, וזה אך ורק על ידי התקיעות שלנו. ויש לצרף להנ"ל עוד ידיעה והיא, הא

דאיתא⁸⁵⁷ שהתקיעות הן תביעה לדין, ואם כן כלול בתקיעות גם גילוי הדין וגם הגילוי של הרחמים. ועד כמה שיש לנו רצון לתבוע את הדין, כך יש לנו בזה זכות, שהרי אנו מבקשים את גילוי המלכות אפילו על חשבוננו, וזהו בדיוק הנכרא הרצוי, שאותו הקב"ה בקש לברוא, ולכן יש צורך בקיומו, ויש צורך בגילוי מידת הרחמים בכדי להמשיך את קיומו. ועד כמה שתהיה הבקשה למלכות ברצון, כך במקביל יהיה גילוי המלכות, ברצון, וגילוי הרחמים ברצון.

עוד נקודה שיש להבין בדין של ר"ה היא, הא דמובא לעיל דבראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם, ע"כ. ויש להתבונן על עצם הדין, מדוע הוא דווקא בצורה זו שעוברין לפניו כבני מרון. ובגמ' (ר"ה יח.) מבואר דבני מרון היינו כבני אמרנא, ריש לקיש אמר כמעלות בית מרון, רב יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד,⁸⁵⁸ כבני אמרנא זהו כרועה שבודק בצאנו. וריש לקיש הוסיף איך נעשית הבדיקה, שבמעלות בית מרון עולים אחד אחד, שאין המקום מחזיק יותר מאחד, והבדיקה שבנו היא באופן זה, שבכל אחד יש בדיקה פרטית, שהרי החיוב המוטל על כל יחיד ויחיד למלאות, אין אחד אחר שיכול למלאותו (וכמו שאומרים ותן חלקנו בתורתך, שכל אחד יש את החלק הפרטי שלו בתורה), והרי כל אדם הוא עולם מלא, וראיה לדבר שהאדם נברא יחידי (ע' סנהדרין לח.), וזה רמוז במצב של מעלות בית מרון, שלכל אדם יש מדרגה בפני עצמה. ושמואל סובר כחיילות בית דוד שהולכים מסודרים

למלחמה, כל אחד ואחד כפי מדריגתו בפני עצמו, אבל הם מתקשרים בקשר אחד, שיש ליצורים התקשרות יחד, וזהו כצבא, כחיילות בית דוד. והיינו עכ"ז שהאדם הוא עולם מלא, אבל יש לו גם סדר וחיבור עם שאר בני אדם, וכך ה' ית' בודק אותנו, דהיינו שהבדיקה והידיעה ביצורים היא בשתי הצדדים הנ"ל, שלכל אחד יש לו מדריגה בפני עצמו, והוא גם מתקשר למציאות אחת, שיש דין בכלל ובפרט לכל אחד ואחד, כלומר שיש את הדין איך הוא בפנ"ע עולם מלא, וגם יש דין איך הוא מצטרף לכלל ישראל כפרט בתוך הכלל.

ולמדנו מכל זה, שיש שני חיובים בדין, האחד שהאדם חייב למלאות את תפקידו כעולם מלא, להיות עולם מלא, אך לא רק זה, אלא גם להיות כחלק מהציבור של כלל ישראל, והיינו להיות מְסַפְּרוּ מנוי בתוך כלל ישראל, ושני דינים אלו מתקיימים בדווקא על ידי הבקשה של 'מלוך', שהרי כל חיובו של האדם כיחיד הוא לגילוי מלכותו ית', וא"כ הקיום הזה בשלימות, כלול בבקשה לגילוי מלכותו ית'. וזהו גם כן כל מקומו בתוך הכלל, שהרי המלכות חלה על ציבור, שאין מלכות על יחיד. [ולכן כשמקבלים כל אחד על עצמו עומ"ש, אומרים זאת בלשון כלל, שמע ישראל, היינו שאנו מצרפים את עצמנו לכלל ישראל]

בתפילה בכניסה לבית החיים אומרים: אשר יצר אתכם בדין, וזן וכלכל אתכם בדין, והמית אתכם בדין, ויודע מספר כולכם בדין, ועתיד לחזור להחיות אתכם בדין. מהו ביאור המילים 'יודע מספר כולכם', בין המית אתכם בדין לעתיד להחיות אתכם בדין? 'יודע מספר כולכם' מתייחס לעולם הנשמות, ששם לכל אחד

ואחד יש מספר לעצמו, והוא לבדו, וכך הוא בר"ה. קשה לנו מאד להתיחס למושג הזה, מפני שקשה לנו לחיות לבד בפנ"ע, שאנו צריכים תמיד חיבור אל אחרים, בכדי להרגיש שיש לנו חיות. והתיקון לזה בפרט, הוא השופר, שהוא ללא שום מילים אלא רק קול ממעמקי הלב שלנו.

ועפ"ז אפשר להבין מדוע הדין הוא באופן שעוברים לפניו, היינו שישנה הסתכלות פרטית ומדוקדקת בנו⁸⁵⁹, וזהו בבחינת (ב"ק נ.) וסביבו נשערה מאד מלמד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביבו אפילו כחוט השערה, והיינו שככל שיש יותר קירוב למעלה, יש יותר גילוי רצונו, וממילא יש יותר דייקנות בדין, ולכן בר"ה שהקב"ה צריך לדון אותנו, אם ראוי לנו להכרא עוד פעם, אנחנו עולים לפניו לעבור לפניו בדיקה פרטית, ולכן הדין הוא דווקא בזה שעוברים לפניו (וע' לקמן בפירוש כי אתה אלקים אמת וכו').

הרמב"ם כותב (תשובה ג/ג): וכשם ששוקלין זכויות אדם ועונותיו בשעת מיתתו, כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכויותיו ביום טוב של ראש השנה. ומבואר שהדין של ר"ה דומה לדין של לעתיד לבא. להבין מהותו של הדין של לעתיד לבא, יש להקדים מה שכתוב (קהלת יב/ה) כי הלך האדם אל בית עולמו, הפירוש של עולמו, הוא, שהאדם הולך לעולם שברא הוא לעצמו, והיינו שאז האדם יתקיים בעולם שהוא שלו לבדו לגמרי⁸⁶⁰. וביתר הבנה, דהנה כידוע שהאדם נברא בצלם אלקים, והנפח"ח מאריך להסביר בשער א' שמהות האדם היא, היותו בגדר בורא (השם שבו נברא העולם בששת ימי

בראשית הוא רק שם אלקים). ולכן קיום חיובו כצלם אלקים, נמדד לפי כמה שהאדם מעמיד את עצמו כבורא, לכל העולמות שאליהם הוא שייך. והיינו שהעולם שבו האדם יתקיים, ועליו הוא נידון בר"ה, וכן לעתיד לבא, הוא העולם שבו האדם עצמו ברא, ובו הוא קיים.

עוד דבר שצריך ביאור גדול הוא, מה שיום זה מכונה יום זכרון, ולא יום דין, או יום הבריאה, מדוע בדווקא נקרא יום הזכרון? והביאור הוא, שזכרון האמור כלפי מעלה הוא בגדר סוף מעשה במחשבה תחילה⁸⁶¹, שה' ית' זוכר את מעשי בני אדם לראות אם הם מתאימים למחשבה שלשם כך הוא בראם, (וכן כתוב בתוס' ר"ה כז. שבתש"י היה המחשבה של הבריאה), והיינו שביום זה כל מה שנברא מלמעלה למטה, חוזר למעלה ומזכיר את כל מה שעשה, וזהו עומק הדין, לראות עד כמה הוא קיים את שליחותו, דהיינו שבזכרון כלפי מעלה יש חיבור של עבר עתיד והווה למציאות אחת, לדון על הכל יחד⁸⁶².⁸⁶³ שכל זכירה האמורה כלפי מעלה, ענינה העלאת הדבר לשרשו, וזהו הטעם שמזכירים היום הרת העולם, שאז היתה האמירה של (ב"ר ט/ד) עולמי עולמי, הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת, כשם שהעלית חן לפני בשעה זו. וממילא יש להבין שכשכתוב שעצם הדין של ר"ה הוא על הזכרון, פירושו הוא, עד כמה התמלאה המחשבה והעולם חזר לאותו חן שהיה בתחילת בריאתו של העולם. ולפי זה מובן מאד מדוע זה נקרא זכרון תרועה, שעיקר הזכרון שה' רוצה לזכור בנו הוא את התרועה.

יש לשים לב שבימים נוראים בבקשה של כל חג של וטהר לבנו לעבדך באמת ישנו שינוי, וההוספה של נתינת טעם לבקשה בר"ה היא 'כי אתה אלקים אמת ודברך אמת וקיים לעד', והיינו שנוסף לבקשתנו לטהרת הלב ישנו גם שבח מיוחד על אמיתותו ית'. וטעם הדבר אפשר להבין עפ"מ שכתוב ברמב"ם (יסודי התורה א/ג-ד) הוא ברוך הוא אינו צריך להם (לשאר הנכראים) ולא לאחר מהם, לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם, הוא שהנביא אומר וה' אלהים אמת, הוא לבדו האמת, ואין לאחר אמת כאמתתו, והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו. פירוש הדבר הוא, שאמת תמיד פירושו נאמן למקורו, היינו שישנה התאמה של הענף לשורשו, ושקר הוא תמיד חסרון ההתאמה. אבל ישנו עוד מימד של אמת, והוא במקור עצמו, ששם האמת היא אמת שלא שייך בה שקר כלל, ועפ"ז מובנים דברי הרמב"ם שאין אמת כאמתתו. ובוזה מוכן השייכות לר"ה, שהוא באמת היום השייך לשורשיות יותר מכל הימים, משום שהרי הוא השורש לכל השנה, ואם כן דווקא ביום זה ישנה בקשה לעבדו באמת כפי השרשיות, מכיון שנפשו של אדם צריכה את זה בדווקא בר"ה⁸⁶⁴, שהבקשה של וטהר ליבנו בכל ג' רגלים היא שמחת החג, ולחגוג מתוך שמחה, אבל בר"ה עצם היום הוא קבלת המלכות, ולזה יש שבח כי אתה אלקים אמת, שהוא מלך על כל הארץ, ולזה צריך את הטהרת הלב בעבודה באמת בפרט.

אתה - ⁸⁶⁵צריכים לסדר תהילותיו ית', ושבחיו, ולומר לפניו אתה הוא מושל בעליונים ותחתונים, ופועל הכל, ואין דומה לך, וגם אתה הוא זה שבחרתנו מכל העמים, ולכן זה מצורף לשבחים

של ג' ראשונות, בחרתנו - בחירתו ית' בנו היא היפך זה שכתוב (משלי ה/כ) ותחבק חק נכריה, והיא שורש הנבואה אל כלל ישראל⁸⁶⁶, וזה השורש של הקשר יחד בין כלל ישראל לה' ית', מכל העמים - להיות עם שלו, שאין מלך בלא עם⁸⁶⁷, וכנראה שזה היה במעמד הר סיני ככתוב (שמות יט/ה) ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים,⁸⁶⁸ כחירה היא לא מצד הנבחר אלא מצד הבוחר, אהבת אותנו -⁸⁶⁹ הבחירה תמיד היא ברירה מן האחרים, והאהבה היא הטעם לבחירה, ורצית בנו -⁸⁷⁰ זה הכוונה שהוא ממשיך את הקשר אלינו אפילו אחרי הכשלון, וזה הריצוי בנו ונראה לי שהשתי דברים אהבת אותנו ורצית בנו הם שתי דברים הכתובים בפסוק (דברים ז/ח) כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבעה אשר נשבע לאבתים הוציא ה' אתכם ביד חזקה ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים, והיינו שיש שתי דברים אחד הוא הזכות שלנו, שאנחנו גורמים לאהבה, אבל השני הוא עצם המציאות שלנו וזוהי השבועה וזה רצוי - ע' שומע תפילה קבל ברחמים וברצון חוס ורחם ורוממתנו מכל הלשונות - כנראה שזה הגילוי וההוצאה לפועל של הבחירה, והיא לפעול בעליונים על ידי הדיבור שלנו, וכנראה שזה שייך בפרט ליו"ט שאז מתגלה השלימות שיש לנו מעל הכל, וזה נעשה ברוקא על ידי הלשון של עם ישראל, שהם מקדשים את הזמנים, ונראה יותר שזה שייך לתורה לאפוקי מצות שבהמשך, וקדשתנו במצותיך - כהמשך של הגילוי של ההוצאה לפועל לא רק עניני רוממות הלשון, אלא גם מעשי המצות, שמקדשים אותנו (ע' דברינו באקב"ו), וקרבתנו מלכנו

לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת - זהו הזהות של כלל ישראל עם הגילוי ית':

ותתן לנו ה' א-להינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום הזכרון הזה יום תרועה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים - ע"כ היה השבחים מכאן ואילך היא הבקשה:

אלהינו ואלקי אבותינו יעלה ויבוא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו - תפילה זו היא לקשר אותנו למעלת יו"ט, ולזה אנו צריכים ח' מיני הגשות והתקרבות, כנגד ז' רקיעים אשר בחטאינו עלתה השכינה למעלה מז' רקיעים (ע' לעיל פרק יב), ועל זה מבקשים שהתפילות יעלו. הבקשה הראשונה היא יעלה וזהו כנגד וילון שהוא המסך הראשון שמבדיל בינינו לבין אבינו שבשמים⁸⁷¹, איתא בגמ' (חגיגה יב:) ריש לקיש אמר שבעה [רקיעים הן] ואלו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות, וילון אינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום מעשה בראשית שנאמר הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת, ע"כ.

הוילון אינו משמש לכולם, אלא מעביר מה שמושפע אליו מלמעלה⁸⁷², והוא המפריד בין העולם הגשמי לתחילת העולם הרוחני, ולכן הוא בגי' אמונה⁸⁷³, ולכן דווקא בה יש חידוש בכל יום, שהוא משפיע לכל מעשה בראשית שכולם חיים ממנו, ועליו נאמר (משלי לא/טו) ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה. ופירוש הדבר של נכנס שחרית ויוצא ערבית, שנכנס שחרית בעולם הזה להאיר, ויוצא ערבית מן העולם ואז העולם

נחשך⁸⁷⁴. ולכן הבקשה היא יעלה, שבו יש התעלות מעל עניני עולם הזה.

(חגיגה שם) רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועין שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים, ע"כ. הרקיע הוא השישי מלמעלה למטה, והוא השישי שעליו נאמר (שבת פח.) יום הששי, אם מקבלים ישראל את התורה וכו', שבו מתגלה כלפי חוץ החסד (החמה) והדין (הלבנה) יחד, שהם באותו מקום⁸⁷⁵. כאן אין זה קליטת הדברים, אלא התמזגותם לדבר אחד ולא העברתם. וכאן הוא המתיבתא דרקיעא⁸⁷⁶, והוא החרב המתהפכת (בראשית ד/כד)⁸⁷⁷, ונ"ל שאם זה נקרא מתיבתא דרקיעא ובו החרב המתהפכת אם כן כאן איננו התעלות מעולם הזה, אלא זה כניסה וביאה למקום חדש ולכן יעלה ויבא.

(חגיגה שם) שחקים שבו רחיים עומדות וטוחנות מן לצדיקים שנאמר ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול וגו', ע"כ. עיקר התחדשות הדברים היא משחקים ולמעלה שהרקיע והוילון משתמשים עם הנעשה כבר⁸⁷⁸. אבל עיקר החידוש של שחקים זהו באמת להעביר הגילוי של שלשת הרקיעים שלמעלה מהם, שהם כנגד האבות, אל הצדיקים שהם רקיע ווילון⁸⁷⁹. יגיע הוא כלשון הפסוק (ירמיה נא/ט) רפאנו את בבל ולא נרפתה עזובה ונלך איש לארצו כי נגע אל המשים משפטה ונשא עד שחקים. ויתכן שכאן שייך יגיע שאחריו יש קשר אמיתי ולפני כן יש עליה וביאה, אבל כאן יש הגילוי הגדול, אבל זה בריחוק ולכן כאן יש צורך של הגעה וצ"ע.

(חגיגה שם) זבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן שנאמר בנה בניתי בית זבול לך מכוון לשבתך עולמים ומנלן דאיקרי שמים דכתיב הבט משמים וראה מזבול קדשך ותפארתך, ע"כ. כאן הוא מקום המקדש בשמים, והשם הראשון של בית המקדש הוא הר יראה, שכאן יש מציאות של ראייה למעשה העבודה וזה ויראה. כאן הוא הרקיע האמצעי שבו' רקיעים, והוא הנקודה המרכזית שממנו נמשכים כל הצדדים, וכאן מרכז רצונו ית', והוא י' של שמו הגדול שהוא רצון מחשבתו⁸⁸⁰.

(חגיגה שם) מעון שבו כיתות של מלאכי השרת שאומרות שירה בלילה וחשות ביום מפני כבודן של ישראל שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי וכו' ומנלן דאיקרי שמים שנאמר השקיפה ממעון קדשך מן השמים, ע"כ. כאן הוא שייך לחסד⁸⁸¹, וזהו השירה שכידוע שירת הלויים מעוררת השפעת החסד [כאן החסד והדין הפוכים כמש"כ בתחלה עלה במחשבה לכראותו במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין⁸⁸², והיינו שבמחשבה קדמה הגבורה שזהו עיקר רצונו⁸⁸³]. עד כאן היה ראית את אחורי, ומכאן ואילך הוא לפני לא ראו, שזה יתגלה רק בא"י שנאמר כי שם ה' אהבתי מעון ביתך (תהלים כו/ח) מכוון לשבתך פעלת ה' (שמות טו/יז), שבארץ ישראל יתקיים קרא (תהלים כד/ז) שאו שערים ראשיכם, ואומרים חז"ל⁸⁸⁴ מהם השערים, מעון ומכון, חסד ודין⁸⁸⁵.

(חגיגה שם) מכוון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללים רעים ועליית אגלים וחדרה של סופה [וסערה] ומערה של

קיטור ודלתותיהן אש שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וכו' ומנלן דאיקרי שמים דכתיב ואתה תשמע השמים מכון שבתך, ע"כ. כלשון הפסוק המכון הוא מכון שבתך, היינו המקום הקבוע שלו ית', וזהו הכסא הכבוד⁸⁸⁶, ואי אפשר לשמוע נכון כי אם במכון שבתו⁸⁸⁷, ותחת זה יש את כל הרע⁸⁸⁸, שכאן הוא השורש לנבראים וממילא לחומריות, וממילא לכל רע ששייך.

(חגיגה שם) ערבות שבו צדק משפט וצדקה גנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה ונשמתן של צדיקים ורוחות ונשמות שעתיד להיבראות וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים וכו' שם אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת וכסא הכבוד מלך אל חי רם ונשא שוכן עליהם בערבות שנאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו, ע"כ. כאן הוא שמי השמים⁸⁸⁹ (גר"א שו"ע). וכאן נשמתן של צדיקים פירושו אלו שנשלמו תפקידם ועלו בשלום אל אביהם⁸⁹⁰. היינו שיש מקום שבו מתגלה יחודו ית' לגמרי ואין מקום לשום דבר אחר, וזהו המעלה של ערבות⁸⁹¹, שהרי בעליונים יש מקום שבו יש שורש לרע, וזה מכון, ויש מקום שהוא כולו רק טוב וזהו ערבות. וכאן שייך הפקידה והזכירה, ששניהם לשונות של זכרון (ר"ה לב:). על אף דאיתא (סנ' קב. על פי גירסת הגו"א שמות כה/יח) אין פקידה שאין בה מחטא העגל, שזה לשון של נתינת עונש, כמו (שמות פרק כ/ה) פקד עון אבת, וע' שם ברמב"ן ש'פקידה על' היא לשון נקמה חלוק מלשון פקידה לבד, שפקידה בלי על משמע מרש"י (סנ' צא:) שהיא לשון של זכירה שגורמת תוצאה של מעשה מידי, וכנראה שזה מה שכתוב בחז"ל⁸⁹² שפקידה שייכת לצד המקבל, וזכירה שייכת לצד הנותן, ולכן⁸⁹³ כל

פקידה צריך שיקדם לה זכירה, שהרי אין מקום לקבלתה ללא נתינה לפני כן. ולכן כאן בדרך עלייה יש ויפקד לפני ויזכר, אבל בדרך השפעה שהוא ההמשך זהו להיפך 'זכרוננו ופקדוננו'.

וזכרון אבותינו. וזכרון משיח בן דוד עבדך. וזכרון ירושלים עיר קדשך. וזכרון כל עמך בית ישראל. לפניך - היינו כל אלו שהם השורש שלנו, והתכלית שלנו, וכל מציאותנו תתגלה לפניו ית', וזה יגרום השפעה לטובה.

זכרנו ה' אלקינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה - כאן יש קשר של הפכים שהרי זכרנו כנ"ל שייך להשפעה ואילו טובה היא לא השפעה אלא קבלתה, וברכה היא ההשפעה⁸⁹⁴. והושיענו בו לחיים.

ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו. כי אל מלך חנון ורחום אתה:

א-להינו וא-להי אבותינו, מלוך על כל העולם כלו בכבודך - זהו תחילת גילוי המלכות, והנשא על כל הארץ ביקרך - זהו השלמת המלכות, והופע בהדר גאון עזך - זה הגילוי שאין אחריו עוד גילוי, על כל יושבי תבל ארצך, וידע כל פעול, כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור, כי אתה יצרתו, ויאמר כל אשר נשמה באפו - יש ג' דרגות של נבראים והם מעשים יצורים וברואים, ופעול הוא מעשה, ואלה שנשמה באפם הם ברואים י-הוה א-להי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה - שה' שולט בכל אפילו על הרעה שהוא מחזירו למוטב⁸⁹⁵.

קדושת היום דמוסף ומלכיות

איתא בגמרא (ראש השנה דף טז.) אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם. וצ"ע מהו פירוש שתמליכוני עליכם? והרי אנו אומרים ק"ש פעמיים ביום, ואם כן כמה שונה מוסף ר"ה שיש בו ענין מיוחד של תמליכוני עליכם?

⁸⁹⁶ ברכת מלכיות היא כנגד אברהם אבינו ע"פ הא דאיתא (ברכות ז:) לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם כו', והיינו שאברהם גילה את ה'תמליכוני עליכם' בכריאה, שהוא היה זה שגילה את ה' ית' כאדון בעולם, והמליך את הקב"ה על כל באי עולם, ולכן אמרו (כ"ר יב/ט) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם - באברהם, שבשכילו נברא העולם, שהרי כל בריאת העולם היתה בכדי לגלות את מלכותו ית' בעולם, ואברהם גילה את מלכותו ית' לכל באי עולם. שהרי אין מלך בלא עם ⁸⁹⁷, ואברהם היה היסוד לכל ענין זה, ולכן דווקא הוא טען (בראשית טו/ב) מה תתן לי ואנכי הולך ערירי, שלכן דווקא לו ראוי לטעון שצריך שיהיה המשך - בנים, בכדי להמשיך את המלכות, ושעליהם תחול המלכות. [ונכמה מתוקים הם דברי רש"י (במדבר י') מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות שנא' ותקעתם הרי שופרות, לזכרון הרי זכרונות, אני ה' א-להיכם זו מלכיות וכו', שהגילוי של אני ה' אלקיכם הוא עצם המלכיות.]

⁸⁹⁸ העבד הנאמן צריך לבקש שמלכות האדון תתפשט ותתגלה על הכל, ורק ע"י שהוא מבקש את זה בכל לבו ממילא מתפשטת

המלכות, ומלכיות שאומרים לפניו הוא להמליכו על כל ברואיו, היינו שהמלכות תשתייך לכל העולם ולא רק לישראל. ואם כן המלכות כאן איננה המלכות של ק"ש שענינה ההכרה שאין עוד מלבדו, שזה באמת שייך רק לכלל ישראל (שאומרים שמע ישראל), אלא היא מלכות של הכרת הבורא ית' כמלך בעולמו, וכאשר מתגלה אדון העולם לכל העולם זוהי המלכות האמיתית, וזוהי תפילת על כן נקוה וכו', ובעצם זה שאנו מבקשים את גילוי, בזה אנו עומדים כעבד נאמן, ועל ידי זה יש לנו מקום לזכות בדין. ולפי דברינו בתקיעת שופר של אלול מובן מאד מדוע המלכויות מתגלית בפרט על ידי השופר, שדווקא מהגילוי של השרש של כל מעשי האדם מתגלית מלכותו ואדנותו בעולם.

עלינו לשבח לאדון הכל - לפי הנ"ל מובן מאד מדוע השבח של המלכות הוא על זה שהוא ית' אדון הכל, ומלך על הכל. לתת גדלה ליוצר בראשית - והיינו שיש לשבחו על היותו אדון על כל הנבראים, ויש לתת לו את הגדולה על שהוא יוצר לכל סדרי הבריאה⁸⁹⁹.⁹⁰⁰ יוצר בראשית זוהי המדה שמציירת את כל הצורות שמתגלים באדון הכל, ולכן ליוצר בראשית נותנים יותר את הגדלות, והרוממות, והאי-תפיסה, והאין סופיות, מאשר לאדון הכל. שבאותה מדה של אדון הכל משבחים, היינו מגדילים, את מה שרואים פה, שהרי האדון מתגלה כאדון רק על נבראים, אבל יוצר בראשית שייך בפרט לאין סופיות, וזהו לתת גדולה. שלא עשנו כגויי הארצות - עוד יש לנו לשבח לפניו על זה שנתן לנו חלק גדול ויקר במציאות העולם, שאנו עתידים

להדבק בו לעבוד לפניו לנצח נצחים, ואילו גויי הארצות לא ימשיכו. ומובן אם כן שזה לא רק שיש לנו איזו מעלה פרטית מעליהם, אלא שאנחנו נבדלים מהם לגמרי⁹⁰¹. ולא שמנו כמשפחות האדמה, שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם - זהו כנגד מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו (שחרית), והם כנגד תורה ומצות, והם שני הדברים של גויי הארצות ומשפחות האדמה⁹⁰², שחלק שייך לתורה, וגורל שייך למצות⁹⁰³. שהם משתחווים להבל ולריק - ⁹⁰⁴על ידי זה שמדברים בגנותו של הצד הרע, וממאיסים אותו, זה עצמו גורם לו חלישות גדול, והבל וריק פירושו שאין להם מציאות בעצם בכלל, וההשתחוויה היא הביטול עצמי אליהם, ולכן גנותם הוא שהם מבטלים את עצמם לכולם. ומתפללים אל אל לא יושיע - ⁹⁰⁵ה'אל' שאליו הם מתפללים הוא השר של אומתם, והשרים נקראים 'אל' מצד גדולתם ומעלתם, אבל כאמת אין בכחם להושיע, שהרי אין בכחם להוסיף יותר ממה שנקבע להם על פי דין, ולכן יש לגנותם בפרט בענין תפילתם, שהם מבקשים ממי שלא יתכן שיתן להם. והוא פירוש הכתוב (תהלים קיח/ח-ט) טוב לחסות בה' מבטוח באדם טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים. וכי יש הו"א לחשוב כלל להיפך? אלא פירוש הדבר הוא⁹⁰⁶ שכל שרי מעלה הם חלקים מהגילוי של כבוד שמים, וכולם כאחד נקראים אדם, וכולם תלויים בה' ית', לקבל ממנו פרנסה ומזון וקיום, לפרנס את האומה שלהם, ואין להם שום כח עצמי, ובכל ר"ה ור"ה ה' נותן חלק לכל שר ושר מכל שרי האומות, במה שיפרנסו את ארצם לכל השנה, וזהו מה שאומרים 'ועל המדינות בו יאמר איזו לרעב ואיזו לשובע'. ואחר

ר"ה אין לשום אומה בעולם כח להוסיף, על החלק שניתן לשר
 שלה בר"ה על ידי תפילה, אבל כלל ישראל הם חלק ה' ית', אף
 שנגזר הדין בר"ה יש בכחם בכל יום לקרוע את גזר דינם, לחדש
 עליהם טובה, וזהו מה שכתוב (דברים ד/ז) ומי גוי גדול אשר לו
 א-להים קרובים אליו כה' א-להינו בכל קראינו אליו. ולכן בגילוי
 מלכותו ית', יש גם את הגילוי של היתרון הזה של כלל ישראל על
 האומות, ולכן צריכים להדגיש שאנו בוטחים בה' ולא בנדיבים,
 שאצלו ית', אדון הכל, תמיד שייך חידוש לטובה, מה שאין כן
 בנדיבים.

ואנחנו כורעים ומשתחווים - ⁹⁰⁷כריעה היא התחלה,
 וההשתחוויה היא ההוספה על זה, והיא מורה על הכנעה יתירה,
 ומודים, לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא - ג'
 פעמים מלך מורה שמלכותו ית' היא מעל לכל מלכות ששייכת ⁹⁰⁸,
 שהוא נוטה שמים - זהו יסוד כל התחלת הרוחניות, שאין
 חידוש מציאות אלא הכל הוא נטייה משורשו ית', ויוסד ארץ -
 זהו יסוד כל העולם הזה, הגשמי, ולכן בו מתייסד הענין מחדש.
 ומושב יקרו בשמים ממעל - זהו גילוי כסא הכבוד, ושכינת
 עזו בגבהי מרומים - זהו השורש לכסא, ודווקא כאן שייך
 השבח, הוא א-להינו אין עוד - אין עוד כח בעולם חוץ ממנו
 ית', אמת מלכנו אפס זולתו - היינו שאין מציאות חוץ מגילוי
 מלכותו ית' ⁹⁰⁹, ככתוב בתורתו וידעת היום והשבת אל לבבך
 כי ה' הוא הא-להים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין
 עוד. תפילת עלינו נתקנה על ידי יהושע והטעם שדווקא הוא חברו
 מובן מאד, שהרי הוא היה המגלה של כל תורת משה בארץ, וזהו

הגילוי האחרון, ולכן לולא חטאם של כלל ישראל, לא היו צריכים יותר גילויים מלבד תורת משה וספר יהושע (נדרים כב:)⁹¹⁰.

אחר ששבחנו על זה שהשתעבדנו אל מלכותו ית' אנו מתפללים עוד שתתגלה מלכותו בעולם גילוי שלם וזהו על כן נקוה לך ה' א-להינו לראות מהרה בתפארת עזך - תפארת עזך היא המידה של עליונותו ית', שאיננה מושפעת מאחר, ושהוא ית' יכול להתגבר על הכל, והגילוי לפועל של זה הוא, להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות ש-די - היינו שתיקון העולם הוא, בהתגלות המציאות שה' ית' הוא משדד מערכות הטבע, שזוהו מלכות ש-די, וזה מתגלה רק על ידי שמבערים כל מציאות של טומאה, שרק אחרי שיוסר הרע, שהוא מעכב את התיקון, אז יתוקן העולם תיקון אחר תיקון, וכל בני בשר יקראו בשמך להפנות אליך כל רשעי ארץ - ואז כל הנמצאים יתהפכו מרעה לטובה, וכולם יכירו האמת בכירור, מה שעתה נעלם, יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון - אחרי הידיעה הנ"ל ימשיכו ויתקרבו אל הקדושה, לפניך ה' א-להינו יכרעו ויפלו ולכבוד שמך יקר יתנו ויקבלו כלם את על מלכותך ותמלך עליהם מהרה לעולם ועד - על ידי קבלת עול מלכותו ית' עליהם, הוא ית' ימלוך עליהם, שאז יהיו קשורים ומתדבקים בו ית', כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלך בכבוד - והיינו שכולם יתעלו עילוי אחרי עילוי עד אין תכלית⁹¹¹, ככתוב בתורתך ה' ימלך לעלם ועד:

זכרונות

איתא בגמ' (ר"ה טז.): זכרונות כדי שיעלה זכרוכם לפני לטובה. וצ"ע מה הם זכרונות, ומהו כוחם להעלות את זכרונו לפניו לטובה. ואמנם כבר הסברנו זאת מעט לעיל בקדושת היום של שחרית, אך עדיין יש להבין והרי אם הזכרון הוא טוב זהו טוב ואם להיפך להיפך, וא"כ איך אפשר לעשות שיעלה הזכרון לטובה?

כתוב (תהלים קכא/ה) ה' צילך, והיינו שתמיד הנהגתו ית' כלפינו היא כצל, היינו כפי ההנהגה שלנו⁹¹², ולכן בזה שאנו מבקשים זכרון, ותובעים דין על הכל, שה' יסתכל על הכל מתחילת בריאת העולם ועד סופה, איך שמתקיים רצונו ית' בחזרה, אז ה' דן הכל ברצון, שזהו באמת רצונו שיהיה בכריאה רצון להזכרה למעלה, היינו קשר למעלה, וזה מתגלה בהזכרתנו זכרונות, וממילא מתוך הקשר והזכרון למעלה בא הדין,⁹¹³ שהזכרונות הן גילוי השגחתו ית' על הכל, וכשמבקשים את ההשגחה, זה גופא שבקשנו את זה, גורם להשגחה טובה, היינו מצד הרחמים ולפנים משורת הדין. וככל שאנו נזכרים לפניו, כך אנחנו מתקשרים למעלה לשרשינו, וזוכים על ידי כך לאור פני מלך חיים (משלי טז/טו)⁹¹⁴, ולכן חלק עיקרי מהזכרונות הוא, זכירת עקידת יצחק, שהוא הזכיר את עצמו לגמרי, שהעלה את עצמו לגמרי למעלה.

כידוע⁹¹⁵ כוונת כל הבריאה היא, שהוא ית' יהיה נודע בתחתונים, וזה מחויב המציאות שהיה בתחילת הבריאה, אבל

אחר כך זה נשכח, ולכן ר"ה, שהוא חזרה על הבריאה נקרא יום זכרון, ועל ידי הגילוי שהוא ית' נודע למטה, זה גורם הודעה למעלה לטובה. שאחר המלכויות שזהו הדין על מה שנראה, בא זכרונות שמביא לדין כל העומק שנשכח מעל פני השטח⁹¹⁶.

צ"ע מדוע התייחד נח בזכרונות יותר מכל זכרון אחר, ולמה כל ענין הזכירה לטובה בנויה בפרט על הברית? ⁹¹⁷החילוק שבין שבועה לברית הוא, ששבועה תתכן גם כשהיא באה רק מצד אחד, ואילו ברית היא תמיד רק בין שני צדדים, ולכן אם צד אחד מפר את הברית, אין שייכות של ברית, מה שאין כן בשבועה שהיא יכולה להיות חד צדדית. והברית באמת מיועדת לקשר בין שני צדדים, בכדי שיתהוו למציאות אחת, ולכן התורה שבכתב נקראת תמיד ברית, שהיא מחברת את כלל ישראל עם ה' ית'⁹¹⁸. ובאמת על זה באה הקשת, שהיא האות על הברית, ולא על השבועה, שהשבועה היא רק חד צדדית, וכיון שהשבועה היא רק מצדו ית', אין שום צורך לגלותה למקבלים, מה שאין כן את הברית שצריכה גילוי. התרגום של ברית הוא קיימא, היינו שהיא שורש הקיום⁹¹⁹, וכמו שהקשת באה להראות את הקשר שבין ה' ית' לבריאתו, וזהו יסוד הקיום של דרי מטה⁹²⁰.

⁹²¹ברית היא כלשון בריאה, להורות שברית היא בריאה חדשה, היינו שיורד דבר חדש מלמעלה. שבכל פעם שמציאות נחרבת ברוחניות, אין לה תקוה לולא בריאה חדשה, וזוהי הברית, ולכן כיון שקיים עולם שעומד להמחה במבול, וה' רוצה שנח יחיה, הרי שזה שייך רק דרך ברית, שנוצרת בריאה חדשה, שבה קיים נח, כיון שעמו נכרתה הברית הראשונה⁹²² (היינו הפעם

הראשונה בתורה שמוזכרת ברית, ובאמת הפעם הראשונה בכריאה שנכרתה ברית), לכן מזכירים אותו בפרט. גם בקבלת התורה נוצרה בריאה חדשה, ולכן תמיד תורה נקראת ברית. ואם כן יוצא שהשורש של כל השרשים שלנו היא הברית. ובאמת זוהי כל עצמיותנו, שאין לנו מציאות מלבד הברית. וכשאנו מבקשים זכרון, אנו מבקשים שה' יראה בנו את הברית, שהיא עצם עצמנו, אבל בכדי שה' יראה אצלנו את הברית אנו צריכים לגלות את הברית במעשינו, וטמון בתפילה זו, הן זה שאנו רוצים רק את הברית, והן זהו שכל החיים שיש לנו חוץ מזה, אינם רצויים לנו. ולפי הנ"ל מובן מאד מדוע זוכים לזכרון טוב בפרט על ידי השופר, שרק על ידי השופר אפשר להזכיר את הברית שבנו.

אם הזכירה היא הגילוי של השגחתו ית' בכריאתו, אזי זה כולל בו את כל העבר כל ההוה וכל העתיד וכל הנכראים, כנ"ל בענין יום הזכרון, ונבאר בע"ה.

אתה זוכר - זה שייך לעבר, מעשה עולם - זה שייך לגופנים, ופוקד כל יצורי קדם - זה שייך לרוחניים, אלה דברים שמשרשם הם נגלים [ע' דברינו ביעלה ויבא זכרנו בו לטובה ופקדנו בו לברכה], לפניך נגלו כל תעלומות והמון נסתרות שמבראשית - אלה דברים שמשרשם הם נסתרים, כי אין שכחה לפני כסא כבודך, ואין נסתר מנגד עיניך:

אתה זוכר - זה ההוה, את כל המפעל - הגופניים, וגם כל היצור - הרוחניים, לא נכחד ממך:

הכל - זה העתיד, גלוי וידוע לפניך ה' א-להינו צופה ומביט עד סוף כל הדורות, כי תביא חק זכרון - זהו כח הדין השולט בר"ה, להפקד כל רוח - אלו בני אדם, ונפש - אלו בעלי החיים, להזכר מעשים רבים - הגופים כולם, והמון בריות - הנשמות שחוץ לגוף, לאין תכלית:

מראשית כזאת הודעת, ומלפנים אותה גלית, זה היום תחלת מעשיך - ביום זה מתחילה התחדשות כל הכריאה⁹²³, והיינו שכיום זה נבנית צורת האפשרות להשפעת שפע, ולכן יש דין, שצריך לבדוק איך יהיה הבנין להנהיג את התחתונים בכל השנה⁹²⁴, זכרון ליום ראשון - כמו שהיה ביום בריאת אדם הראשון, כי חק לישראל הוא משפט לא-להי יעקב:

ועל המדינות - זהו הדין על הכללים, בו יאמר, איזו לחרב ואיזו לשלום, איזו לרעב ואיזו לשבע, ובריות - זהו הדין על הפרטים, בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות, מי לא נפקד כהיום הזה, כי זכר כל היצור לפניך בא, מעשה איש - מה שמצד הבחירה בנגלות, ופקדתו - מה שמצד הנגזר עליו בנגלות, ועלילות - מצד הנסתר, מצעדי גבר, מחשבות אדם - בנגלות, ותחבולותיו ויצרי מעללי איש - בנסתר:

אשרי איש שלא ישכחך - היינו שהוא תמיד יחיה בזכרון, ולכן אתה תזכור אותו, ובן אדם יתאמץ בך, כי דורשיך לעולם לא יכשלו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך, כי זכר כל המעשים לפניך בא ואתה דורש מעשה כלם:

וגם את נח באהבה זכרת - כנ"ל זוהי הראשית השנייה שהיתה לעולם, שמה שהיה אצל אדם נמחה כמבול⁹²⁵, ותפקדהו

בדבר ישועה ורחמים בהביאך את מי המבול לשחת כל
 בשר מפני רע מעלליהם, על כן זכרוננו בא לפניך ה' א-
 להינו להרבות זרעו כעפרות תבל וצאצאיו כחול הים,
 ככתוב בתורתך ויזכר א-להים את נח ואת כל החיה ואת
 כל הבהמה אשר אתו בתבה ויעבר א-להים רוח על הארץ
 וישכו המים:

א-להינו וא-להי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך -
 היינו שהמבט מלמעלה יהיה לפנינו משורת הדין, ופקדנו בפקדת
 ישועה - כנ"ל בתפילת עלינו, שישועה היא חידוש מתוך מערכת
 שכבר נגזרה לרעה, והיא להפוך את הדין לרחמים, וכנ"ל שזכרון
 הוא בגשמיות, שמעצם שרשו נגלה, אבל פקידה היא רוחנית,
 ומשרשו נגלית⁹²⁶, ורחמים משמי שמי קדם וזכר לנו ה' א-
 להינו אהבת הקדמונים את הברית ואת החסד ואת
 השבועה אשר נשבעת לאברהם אבינו בהר המריה, ותראה
 לפניך עקדה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי
 המזבח וכבש רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם - הזכות
 אשר מכוחה נזכה להיזכר בעקידה היא, כאשר ה' מסתכל עלינו,
 ורואה בנו בחינה של עקידה. ונראה שטעם הדבר שיש כאן בחינה
 של עקידה, שבזה שאנו מבקשים גילוי של הנהגת הזכרון לפנינו,
 שהיא הנהגת הדין בפרט, אף אם זה יהיה רע עבורנו, יוצא א"כ
 שאנו שמים את עצמו כקרבן לגילוי רצונו ית' בעולם, שהוא הדין,
 וזוהי בחינה של מעשה עקידה, כן יכבשו רחמך את כעסך
 מעלינו ויגולו רחמך על מדותיך, ובטובך הגדול ישוב

חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך, וקיים לנו ה'
א-להינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך
מפי כבודך כאמור:

וזכרתי להם ברית ראשנים אשר הוצאתי אתם מארץ
מצרים לעיני הגוים להיות להם לא-להים אני ה':
כי זוכר כל הנשכחות אתה הוא מעולם ואין שכחה
לפני כסא כבודך, ועקדת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכר:
ברוך אתה ה' זוכר הברית - כנ"ל שכל זכות הקיום שלנו
הוא רק אם יש זכירה של הברית.

שופרות

כתוב בפסוק (ויקרא כג/כד) זכרון תרועה, ולא מבואר אם זה
בשופר או בחצוצרות, ולומדים חז"ל (ר"ה לד) שזה בשופר
בגזירה שוה מיובל. ויש מזה רמז עבורנו שהתרועה בר"ה דומה
ליובל. ואם כן השופר איננו רק גילוי של תרועה, אלא תרועה
הדומה ליובל, והיינו שבשופר יש גילוי של עולם עליון, של עולם
היובל. וממילא פשוט שגם תפילת שופרות צריכה להיות שייכת
לענין הזה, וננסה להבין. הנה עיקר השופרות מדובר על מעמד הר
סיני. ומכיון שמלכיות שייכים לאברהם, וזכרונות ליצחק, צ"ל
ששופרות שייכים ליעקב, וזהו הגילוי השלם החקוק בכסא הכבוד,
והיינו⁹²⁷ ששופרות שייכים לדרגה שהיא משפעת בכל מקום, וזהו
השורש של כל הזכרונות, שהם גורמים את המלכיות. אם כן מובן

מאד הקשר של מתן תורה לשופרות בפרט, שכן טמון בזה בקשה על גילוי השפעת כל ההשפעות.

⁹²⁸ כגלל הנ"ל עשרה הפסוקים שבשופרות הם, כנגד עשרת הדברות שנתנו בקול שופר בהר סיני, ועל ידי גילוי זה נתקן הכל, והיינו שאחר תקיעת השופר של קבלת המלכות, וכן של בקשת הזכירה, שהיא הדין עצמו, ישנה בקשה על שופר מלמעלה, וזהו השופר הגדול שלעתיד, ודומה לו היה גילוי הקול שופר במתן תורה.

אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמם - זהו סדר הגילוי שהתגלה במתן תורה, והענן הוא הלבוש שבו מתלבש האור העליון להתגלות למטה, אבל בתחילה כלל ישראל השיגו את הקול שהוא, מן השמים השמעתם קולך - שהוא הקול הנבואי הנמשך מלמעלה מכל המדריגות, ועליו נאמר ותמונה אינכם רואים זולתי קול (דברים ד/יב), ואחרי זה התגלה הוא ית' בתמונות נבואיות, על ידי לבושים הנקראים ערפלי טהר. והנה ישנה מעלה לדיבור מעל הראיה, שבחושך אי אפשר לראות ובכ"ז אפשר לשמוע, והיינו שיש מעלות שאליהם אי אפשר להביט ולתפוס ולעמוד עליהם כמו שהם אבל אפשר לשמוע אותם, כגון דרך משל⁹²⁹, ונגלית עליהם בערפלי טהר, גם העולם כלו חל מפניך - אז, במתן תורה כל החלק הרע שבעולם, כל מה שנכנס לעולם על ידי חטא אדם הראשון, יצא מכל העולמות⁹³⁰, שאז היה גילוי החיות והשורש של כל הנבראים, ואז כל הבריאה היתה מכוונת למעלה, לשורש החיות שלה⁹³¹, עד שאיתא בחז"ל כשאמר

השי"ת אנכי ה' אלקיך היו כל פרטי הנבראים סבורים שהדיבור אליהם, עד שאמר אשר הוצאתיך כו'.

ובריות בראשית חרדו ממך בהגלותך מלכנו על הר סיני - החרדה כנ"ל (כתקיעת שופר של אלול) היא גילוי חדש, ללמד לעמך תורה ומצות - הדגש של המצות כאן הוא, שעל ידי שהתורה הגיעה עד מעשה בידיים של הנחת תפילין וכדומה, אזי היא תיקנה גם את כל הדרגות אפילו עד עולם המעשה, ותשמיעם את הוד קולך ודברות קדשך - שהם כוללים את כל התורה⁹³², מלהבות אש - פירוש האש שהוא כח הדין העליון, כנ"ל (גבורות הגשמים) שרק דרך הדין אפשר להוריד גילויים עליונים לכאן, ודווקא בו נמצא הכח לטהר מכל טומאה, ולהעביר כל רע⁹³³, ומכאן נובעים הקולות, והברקים, ומעל כולם קול השופר, בקולות וברקים עליהם נגלית ובקול שופר עליהם הופעת - תרגום המילה הופעה הוא גילוי אור עליון, והשפעה⁹³⁴, והיינו שהיה במתן תורה גילוי עליון של הקולות וברקים וענן, ועוד מעל כל זה היה קול שופר שהשפיע עלינו להעלות אותנו, ככתוב בתורתך ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים וענן כבוד על ההר וקל שפר חזק מאד ויחרד כל העם אשר במחנה:

א-להינו וא-להי אבותינו תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ גליותינו וקרב פזורינו מבין הגוים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ והביאנו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם ושם נעשה לפניך

את קרבנות חובותינו כמצוה עלינו בתורתך על ידי משה
עבדך מפי כבודך כאמור:

וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם
ותקעתם בחצצרת על עולתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו
לכם לזכרון לפני א-להיכם אני ה' א-להיכם:

כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך
ברוך אתה ה' שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים
- פירוש הבקשה⁹³⁵, שכאשר ישנו גילוי מלמטה, אז יש ג"כ גילוי
מלמעלה, וקול שופר הוא הגילוי של התעוררות ממעמקי הלב,
וכשה מתגלה מלמטה ומתקבל למעלה ברחמים, אז יש ג"כ גילוי
כזה מלמעלה, וכזה מתבטלים כל המעכבים, שהם כל חלקי
הסטרא אחרא.

עשרת ימי תשובה

איתא ברמב"ם (הלכות תשובה ב/ו): אע"פ שהתשובה
והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום
הכפורים היא יפה ביותר, ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה'
בהמצאו, במה דברים אמורים ביחיד, אבל צבור כל זמן שעושים
תשובה וצועקים בלב שלם הם נענין שנאמר כה' אלקינו בכל
קראנו אליו, עכ"ל. ויש קושי בלשונו, שמשמע שיש שני דברים
בהלכה זו, א' שתפילת יחיד בעשרת ימי תשובה יפה ביותר,
ומתקבלת יותר, ועוד שרבים תמיד נענין בתפילתם. ונראה לכאורה
שאינן לזה שום קשר לעשרת ימי תשובה, אבל הרמב"ם כולל אותם

יחד, וצ"ב. ועוד יל"ע למה כתוב ברמב"ם במה דברים אמורים, שמשמע מזה שכל הדין של עשרת ימי תשובה שייך רק ליחיד ולא לרבים?

עוד קושי יש בהכנת המעלה של עשרת ימי תשובה, דהנה בשערי תשובה (ב/יד) כתב וז"ל: הדרך החמישית (לעורר אדם לחזור בתשובה) בעשרת ימי תשובה, הירא את דבר השם, לבו יחיל בקרבו, בדעתו שכל מעשיו בספר נכתבים, ובעת ההיא האלקים יביא במשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי האדם נדון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים. ובעת אשר ידע האדם כי יביאו את דינו לפני מלך בשר ודם, הלא יחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו, ובכל דרכי חריצות יחיש מפלט לו, ולא תעלה על רוחו לפנות על ימין או על שמאל ולהתעסק ביתר חפציו, וכו' (הם) ימים הנוראים ימי הדין והמשפט וכו' [דהיינו שעשרת ימי תשובה הם ימי דין, וימי חרדה לעם ישראל], והעת עת רצון והתפלה נשמעת בה, כענין שנאמר (ישעיה מט/ח) : "בעת רצון עניתך וביום ישועה עזרתך", ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (יבמות מט:, ישעיה נה/ו) : "דרשו ה' בהמצאן" אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים [והיינו שעשייתם ימי קירוב וימי רצון לכלל ישראל], עכ"ל ר"י בשע"ת. ולכאורה זוהי סתירה, שמצד אחד הימים הם ימי רחמים ורצון, ומצד שני ימים של דין וחרדה, והיתכן שלשני דברים אלו יהיה מקור אחד? ונבאר בע"ה.

הטעם שראש השנה הוא יום דין, זהו מחמת ש'זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון', והיינו שזה היום שבו נברא

האדם, וכיון שהוא זכרון ליום ראשון, אם כן חוזר פעם נוספת המסלול שהיה ביום הראשון. ומה אמנם קרה ביום הראשון, מבואר במדרשים שאז עלה במחשבתו ית' לברא את העולם במידת הדין, ולכן ר"ה הוא יום דין, וא"כ מובן שהזכרון ליום ראשון כולל גם את הזכרון לעלייה במחשבה לברא את העולם במידת הדין, שאין שום דבר שנברא בעולם אלא אם כן הדין הכריע שהוא באמת צריך להבראות. וזהו הפירוש הפשוט כמה שכתוב (ראש השנה דף טז.) בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, היינו שכל באי עולם עוברים לפניו ית' כיחידים, שה' בודק כל אחד ואחד אם הוא ראוי ע"פ הדין להיות נברא לשנה הבאה. וזהו גם המקור לענין מה דאיתא (סנהדרין דף לז.), שהאדם נברא יחידי ללמדך, שכל המאבד נפש אחת מישראל, מעלה עליו הכתוב כאלו אבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל, מעלה עליו הכתוב כאלו קיים עולם מלא. היינו, שמכיוון שבתחילה האדם נברא יחידי, זה מלמדנו שכל אחד ואחד נידון כעולם מלא, והפירוש של עולם מלא הוא, שכל אחד ואחד בפני"ע, מספיק שיתקיים בו רצון ה' בכריאת העולם.

יוצא לפי זה שכל אחד ואחד מאתנו חייב לייצג עולם מלא, וכך דנים אותנו בר"ה, עד כמה מתקיים בנו רצון ה' בכריאה. ובלשון המשנה לא כתוב שדנים בראש השנה, אלא כתוב שבראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון, שההעברה לפניו ית' כבני מרון היא עצמה הדין, לבדוק עד כמה כל יחיד ויחיד יכול לעבור לפניו ית', ולהראות את עצמו שהוא מייצג את אותה צורת אדם שבה ה' רוצה, דהיינו שהוא עולם מלא. זה מחריד עד

להפליא, שהרי לומדים מכל זה שבר"ה בודקים כל אחד ואחד מאתנו אם ה' נתכוון לבריאה הזו כשברא את האדם. העצה היחידית להצליח בדין הזה היא, רק להתפלל את התפילות שתקנו אכה"ג, והיינו לומר מלכויות, שהרי איתא באבות (ו/יב) שכל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו, ואם האדם אומר מלכויות, נוצר מהאדם כבודו ית', וממילא הוא ראוי להיברא.

האדם הוא הבריאה היחידה שיכול לכבד את ה' ית', משום שהוא בעל בחירה, שכן אין טעם בכבוד, אלא כשהוא על ידי מישהו שמכבד מרצונו, היינו שהוא בוחר לכבד. ומכיון שההתייחסות וההנהגה כלפי היחיד בעשי"ת היא, הנהגה כזו שהוא צריך לייצג את רצונו ית' בעולם, לכן כל יחיד ויחיד נחשב כעולם מלא. וכזה מבינים אנו את סוד המעלה של ימים אלו, שכל יחיד ויחיד נחשב כעולם מלא, וזהו פירוש מה שכתוב ברמב"ם, שבאמת מה שהיחיד בעשי"ת תפילותיו מתקבלות ביותר, אין זה כסגולה, שלא מצאנו זאת בשום מקום אחר, אלא הסגולה היא שכל יחיד ויחיד נחשב כציבור⁹³⁶. שהרי תמיד המעלה של ציבור היא שהם עולם מלא, ואם האדם נחשב בעצם כעולם מלא, אז יש לו את סגולת הציבור, וכיון שתפילת ציבור לעולם אינה נמאסת, כמו כן תפילת יחיד בעשי"ת שהיא כעולם מלא אינה נמאסת.

⁹³⁷שורש לכל הנ"ל הוא, שבעשי"ת הכל שב אל ה' ית', היינו שהנשמה חוזרת אל ה' ית', והיא מתקדשת מפחיתות הגוף החומרי, ואז הזמן מוכן שיתקדש האדם מפחיתות הגוף להיות קדוש. ובגלל התעלותו יש לו קרבה מיוחדת להשי"ת שיש תמיד לציבור, ולכן הם ימי דין ורצון ביחד. ועליה והשבה זאת, נקראת

יסוד התשובה, ולכן⁹³⁸ צריכים עשרה ימים אלו ליצור קומה שלימה של תשובה, שקומה שלימה היא תמיד בעשרה.
⁹³⁹תשובה שייכת תמיד, אלא שישנם שני סוגי חטאים, האחד, שאדם מצד עצמו הוא טוב, אלא שיש בו כתם, ואז מכבסים אותו והוא נתקן, ועוד אחד הוא זה שמזדהה עם החטא כמו בעל מחשבות רעות, שהרע גבר בו עד מחשבתו, והוא תמיד חושב ברע, וכן בשאר כ"ד דברים המעכבים את התשובה, וזהו היסוד לכל חטא שקשה לאדם להתגבר עליו משום שהוא מזדהה אתו. ולכן בעשי"ת שאז ה' ית' מצוי וקרוב, אז אין שום דבר המעכב אותו, ולכן דווקא אז הזמן להתאמץ ולהתחזק בכל הדברים שבכל השנה הם קשים, שהרי כל יסוד העיכוב הוא הריחוק מן ה' ית', ואת זה אין בעשי"ת.

קדושת יום של שחרית יוה"כ

חתימת ברכת תפילה של יוה"כ היא מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו בית ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים. והנה איתא בגמרא ברכות (דף מט.) שאין חותמים ברכה בשתים, דהיינו בשני ענינים נפרדים, ואם כן צריך לומר שהמלכות של מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכיפורים, ומלך מוחל וסולח, בעומקם של דברים מכוונים הם לדבר אחד, וצ"ע פירוש הדבר. עוד יש לעיין, שהלא דבר ידוע שיוה"כ הוא יום של כפרת עוונות, והוא גם

כן חיתום הדין של ר"ה, וכמו שאומרים בר"ה יכתבון וביום צום כיפור יחתמו, וכאן משמע בחתימת הברכה שהם אותו ענין. עיקר מהותו של יוה"כ מתבטא בהא דאיתא במדרש (ויקרא רבה כא/ו) בזאת יבא אהרן, בזכות התורה, בזאת התורה, ובזכות המילה זאת בריתי.⁹⁴⁰ ה"כה"ג נכנס לפני ולפנים, בזכות המעלה של כלל ישראל שהם אינם נתונים תחת הטבע אלא מעליו, שתמיד יסוד הטבע הוא שבע, כמו שבעת ימי בראשית, ומעליו זה שמנה [ולכן מילה ביום השמיני], ולכן כל ההזאות ביוה"כ לפני ולפנים היו שמונה אחת למעלה ושבעה למטה, שהאחת למעלה היא כנגד המדריגה שהיא מעל הטבע שהיא למעלה, והשבע למטה הם כנגד הטבע.

והוא גם כן ענין שני השעירים של יוה"כ, שדם שעיר דומה לדם אדם, והדם הוא הנפש (דברים יב/כג) ולכן בשעיר לה' אנחנו באמת מקריבים את נפש האדם לפני ולפנים, לדרגה שהיא מעל הטבע, ומעלה זו כנ"ל שייכת בפרט לכלל ישראל, שיש לנפש ישראל הסרה מן הגשמיות, ורק מפני זה הדם של קרבנותיהם יכול לבא לפני ולפנים, שהוא מקום קדוש ומקודש מכל עניני הגוף. אבל כל זה שייך אך ורק על ידי שהשעיר לה' מצורף בהקרבתו, עם השעיר הנשלח לעזאזל לארץ גזירה. ופירוש ענין שילוח השעיר לעזאזל, מובן כך, חטאי כלל ישראל נעשים לא מצד עצמותם אלא מכח גירוי היצר המתגרה בהם, ולכן אם מפקיעים את היצר מכל קישורו אל כלל ישראל, אז אין שום קשר של החטאים לכלל ישראל, וזוהי העבודה בשילוח השעיר לעזאזל, שאין זו עבודה שכאילו מקריבים לשם ח"ו, אלא אדרבה שילוח

החוצה. אבל שני השעירים מחייבים אחד את השני, שמתוך זה שכלל ישראל אינם מקושרים אל החטא בעצמותם, אז הם יכולים להיכנס לפני ולפנים, ומתוך כך שהם נכנסים לפני ולפנים, בכוחם לשלוח את כל החטאים החוצה. ומשום כך צריך שיהיו גורלות, שהגורל שבין שנים מראה שהאחד מחייב את השני, שההקרה לפני ולפנים מראה על מעלת נפשם, וזה מחייב את שילוח החטאים החוצה.

[ומזה תופסים עוד עומק שיש בנתינת הלוחות שניים ביוה"כ, שהענין של לוחות חקוקים הוא, שאין בהם שייכות של סילוק, שהרי הכתב והחומר שעליו הוא נכתב הם דבר אחד, מה שאין כן בכתב, שהרי אפשר להסיר את הכתב, לפי שהכתב והחומר שעליו הוא נכתב הם שני דברים נפרדים. במקביל רק מה שחקוק בנו הוא עצם עצמיותנו, וכל אות אחרת איננה מעצמיותנו ואותה אפשר לשלוח החוצה. יוה"כ היא קביעת עצמיותו של הדבר, וכשזה ברור אפשר לשלוח את כל השאר החוצה. שכשמתברר מי אנחנו, מתברר מה הוא הזר.]

וזהו באמת ענין ההזאות שיש אחד למעלה ושבעה למטה, שכל השייכות של כלל ישראל לחטא, היא רק מחמת שהחלק של נפשנו השייך לטבע נחשך, ונסתם ממנו אורו של חלק הנפש שהוא מעל הטבע, ואז החיצונים מתגברים ח"ו כפי שיעור החושך, והתיקון הוא ע"י הארת המעלה שמעל הטבע, ועל ידי הארה זו חוזר אורם של חלקי הנפש השייכים לטבע לאורם, ומתגברים על החושך, וממילא נכנעים החיצונים. ולכן בדווקא ההזאה הראשונה היא למעלה, ורק אחר כך מזים את כל הז' למטה, בכדי

להמשיך על כל א' מהז' כח שמעל הטבע, שהוא ישפיע על כל אחד ואחד מהמידות השייכות לדרך הטבע⁹⁴¹.

הטעם המיוחד שיש לפני ולפנים, מובא בחז"ל דאיתא (יומא דף כא.) אמר רבי לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו, מקום ארון אינו מן המדה, ע"כ, היינו שבמקום זה אין מידות וגבולות של גשם, אלא הוא שייך למערכת שלפני התחלת כל הגבולות, שהרי עצם גילוי ית' הם ארוכה מארץ מדה (איוב יא/ט), וכל הצטמצמותם נעשתה רק בכדי שאנחנו נשיג אותם, אבל מצד עצמם הגילויים הם בלי סוף, ולכן כאן, לפני ולפנים, מתגלית ההנהגה שהיא מעל המידות, [וזהו באמת טעם הדבר שכאן אין שייכות לחטאים, שכל חטא שייך לגבול], וממקום זה הושתת העולם, ומשם בא ענין המידה לעולם. וכמו שבכל עיגול, הנקודה הפנימית אינה בכלל העיגול, כך גם נקודת מקום הארון אינה מן המדה⁹⁴², והיינו שזהו מקום החיבור של עולם הזה לעולמות עליונים, ואם כן הוא באמת מחובר ושייך לשניהם, שהארון היה דבר גשמי, ועכ"ז לא היה שולט בו מידות גשמיות בבית קה"ק, ואם כן מדויק שמקום ארון אינו מן המידה ולא הארון בעצמו.

האפשרות שלנו לחטוא היא רק משום שאנו תופסים את המציאות הנראית לנו, כמציאות מוחלטת, אבל אם היינו תופסים שכל מה שאנחנו רואים זהו שקר מוחלט, והמציאות האמיתית היא במערכת אחרת, אזי לא היה שום מקום לחטא. יסוד כל הרע שבעולם הוא, לתת מציאות לדבר שאין לו מציאות כלל. המציאות השקרית יונקת את כל מציאותה רק ממה שאנחנו נותנים לה, שהרי אין לה מציאות לעצמה. וזהו מה שאומרים וכל הרשעה

כעשן תכלה, עשן אין לו מציאות באמת, אבל אם רואים אותו מרחוק, הוא נראה כמו עיר או בנין ענק, והיינו שהעשן הופך להיות מציאות, לא משום שהוא באמת כך, אלא משום שיש כח שמכריח אותנו לראות את זה כמציאות, וכח זה נקרא מלך זקן וכסיל (קהלת ד/ג), זוהי המלכות והשליטה על הדעת של היצר הרע. ואילו היינו בני חורין, הדברים היו פשוטים וברורים, ולא היינו נותנים להם מציאות, העוצמה של הדברים, והשליטה על הדעת ועל הלבבות, באה רק מכח היצר הרע.

לאחר כל הנ"ל, יש נקודה נוספת שצריכים להזכיר והיא מה שכתוב (שבת קמו.) שהנחש הטיל כחוח זוהמא, היינו כניסת היצר הרע לתוך האדם בעצמו, שלפני החטא כוחות הרע היו עומדים מהצד ומפתים מבחוץ, לא כמו שהוא עתה שהיצר המפתה את האדם נמצא בתוך האדם עצמו, ומתדמה להאדם שהיצר הוא, הוא בעצמו⁹⁴³, דהיינו שאנחנו שומעים דברי הנחש כאלו שהם דברים של עצמנו, שאנחנו עצמנו מרגישים את הרצון להיות נמשך לעשות את העון, ולא מרגישים שבעצם אחר הנמצא בתוכנו הוא המפתה אותנו. ולדוגמא, בדברי היצר הרע, אנו שומעים: אני רוצה לאכול או אני רוצה לישון, אבל דברי היצר טוב, נשמעים כך: צריכים ללמוד, צריכים להתפלל, ולא שאני רוצה. עד כמה שאנו שומעים את דברי הנחש כמדבר מתוך עצמנו, במידה זו אנו נמצאים במצב של חטא, ותחילת כל הפרישות היא, תפיסה והכנה שיש מישהו שכופה את עצמו עלי.

כיפור בלשון התורה זהו מלשון קינוח וכמו שרואים בגמרא (זבחים דף כה.) שהכהן היה מקנח ידו על כיפורי זהב. וא"כ יום

זה נקרא על שם הקינוח, ועל פי הנ"ל מובן מדוע יוה"כ שייך לקינוח, שקינוח הוא להעביר לכלוך הנמצא על דבר אחר, והרי עצמיותנו היא כולה טהורה, ולכן שייך בה כפרה מהלכלוך היינו החטא.

הדין של ר"ה הוא, אמרו לפני מלכיות, שאנחנו ממליכים את ה' למלך על כל העולם כולו, שכלפינו הוא מלך על כל העולם כולו, ואנחנו מתפללים שזה יהיה לא רק כלפינו, אלא שיכירו בזה כל העולם כולו. עד כמה שאנחנו אומרים מלכיות כראוי, עד כמה שאנחנו תחת מלכותו, כך אנחנו זוכים בדין. חיתום הדין של ר"ה שזהו ביוה"כ הוא, בזה שגומרים את קבלת מלכותו, וזהו ע"י שמעבירים את ממשלת הזדון מאתנו, ומתפללים שזה יקרה גם לכל העולם. גמר המלכות הוא, ביטול של כל המלכויות האחרות, שאין להם שום שליטה עלינו, ולכן מובן מדוע חותמים ביוה"כ מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכיפורים, שביוה"כ יש גילוי של מלכותו אפילו יותר מר"ה עצמו, שהרי בו מתגלה מלכות של יחוד, שאין שום מציאות אחרת זולתו. סוף כפרת יוה"כ הוא, אותו ענין עצמו, שעל ידי שה' הוא מלך על כל הארץ, ממילא הוא מכפר. כשנעלמת המלכות של המלך זקן וכסיל, זה נקרא שעברה ממשלת זדון מן הארץ, וכשאינן לו שליטה, אין לו מציאות כלל. שנת היובל מתחילה ביוה"כ, שאז תוקעים בשופר להחזיר את כולם לביתם, וזהו באמת עיקר ענינו של יוה"כ של כל שנה ושנה, היציאה לחרות, היציאה מכל שליטה אחרת. שכל דבר שב להיות הוא, וכולם חוזרים למקומם, וזהו הסוד של היובל.

[ולפי זה יוצא שיש מקום לחדש ולומר, שלא מתפללים על כפרה בכל השנה מלבד יוה"כ, וטעם הדבר הוא שיש אמנם כמה דברים שמכפרים, והם ע"י מעשי האדם שהוא מנקה את עצמו, אבל ישנה עוד כפרה והיא כשמתגלה שאין לנו שום קשר אל החטא, וזהו רק ביוה"כ, ולכן יש ביוה"כ להתפלל לזכות לגילוי של היום הקדוש הזה, וזהו הבקשה 'כפר לנו'] .

כי אתה מחלן לישראל וסלחן לישורון בכל דור ודור נוסף לבקשתנו לטהרת הלב ישנו גם שבח מיוחד על כח הסליחה ומחילה שלו ית', צ"ע טעם הדבר⁹⁴⁴. כתוב ברש"י (שמות ו/ג) ושמי ה' לא נודעתי להם - לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי להם במדת אמתית שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתים ולא קיימתי, ע"כ, רואים ששם הוי"ה זוהי המידה האמיתית שלו ית', וגם בו טמון קיום ההבטחה, ואם לאחר חטא העגל ישנה הזכרת שם הוי"ה פעמיים הרי שהיה כאן גילוי חדש במידת אמיתותו ית', שישנו חילוק בגילוי אמיתותו ית' בין ביצי"מ לבין אחר חטא העגל. וצ"ע באמת איך האמיתות מתגלית דווקא בשם הוי"ה שהוא שם של רחמים, ובעצם הרי אמת היא גם אחת מהמידות של י"ג מידות הרחמים? וגם מבואר בזה שישנם שני גילויים של אמת, הא' של צדיקים גמורים, ואחד של כפרת עוונות לאחר החטא (ר"ה יז).

איתא בגמ' (ב"ק נד:) שאל רבי חנינא בן עגיל את רבי חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב וכדברות האחרונות נאמר בהם טוב וכו', הואיל וסופן להשתבר, וכי סופן

להשתבר מאי הוי, אמר רב אשי חס ושלום פסקה טובה מישראל, ע"כ. ומבואר שעצם ענין הלוחות שניות מתבטא, בזה שאינם ניתנים לשבירה כלל. ואם כן מבואר שיש כאן גילוי של אמת שלא יתכן אחרת, שכאן נוצרה עוצמה ואיתנות עד אין סוף, וזה כאמת מגלה עומק נוסף באמת הראשונה, ובשם הוי"ה הראשון. דהיינו אע"פ שהלוחות השניות הם פנים יותר נמוכות מהלוחות הראשונות, עכ"ז בהם התגלה שלא תתכן אמת אחרת, ובאמת זה כלול בראשונות.

אם יוה"כ הוא יום מתן תורה של הלוחות שניות, אם כן זהו היום של גילוי האמת השניה, של השם הוי"ה המכופלת, שלא יתכן אחרת, וממילא הוא יום סליחה ומחילה, שהיא הגילוי של קיום ההבטחה (רש"י הנ"ל).

אם כן הבקשה ביוה"כ"פ לעבדך באמת היא עמוקה יותר, שיוה"כ"פ שייך למחילת חטא העגל, ולגילוי פעמיים של שם הוי"ה, וזה מתבטא ב'אתה סלחן לישראל וכו' בכל דור ודור' היינו שתמיד בכל מצב ומצב ישנה תקוה, וממילא העבודה באמת היא עמוקה עד אין קץ.

מצות תשובה של יוה"כ

אחרי הנ"ל נשאר לנו להבין דבר נוסף, והוא, הא דאיתא בר' יונה (שע"ת ב/יד) ומצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים, שנאמר (ויקרא טז/ל): 'מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו', על כן הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה'

בתשובתנו והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו. ולכאורה צ"ב, שהרי יש מצות 'ושבת' בכל השנה? כתוב בר' יונה (שע"ת א/ט) והנה מדרגות רבות לתשובה, ולפי המדרגות יתקרב האדם אל הקדוש ברוך הוא. ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה, אך לא תטהר הנפש טוהר שלם להיות העונות כלא היו, זולתי כאשר יטהר האדם את לבו ויכין את רוחו כאשר יתבאר וכו', ע"כ. אם כן מבואר שבכל התעלות וקירוב אליו ית', וכל פעולה ברוחניות לטובה, יש בה תיקון וסליחה לאדם על חסרונותיו, אבל הטהרה היא רק בתשובה שלימה. ואם כן יוצא שהתשובה של 'ושבת' מקיימים אותה גם במקצת, אבל ביוה"כ מקיימים מצות לפני ה' תטהרו רק בתשובה שלימה.

קודם כל יש להבין עצם המוכן של תשובה, שהרי אם זה נקרא ששבים בתשובה, ע"כ היינו שהיינו במקום אחד ופרשנו, ועכשיו יש צורך בחזרה למקום זה. פירוש הדבר יש לו שני מובנים, והם כך: ישנה תשובה מיראה, והיא לשוב ממה שעשינו דברים שאינם נכונים, ואנו שבים למלכותו ית', ולא עושים עוד הדברים הלא טובים האלו, וישנה עוד מציאות של תשובה, והיא עקירת כל שורש עשיית הדברים האלו, שבזה אנו נהפכים לבריאה חדשה כקטן שנולד, ואז התשובה לכאורה נראית כתשובה אל דרגה שלא היתה לנו כלל, הרי לא שייך לחזור למציאות של כקטן שנולד? אלא פירוש הדבר הוא שהקטן שנולד, שורשו היה בגילוי רצון ה' ית' בכסא הכבוד, ששם שורש כל נשמת הצדיקים, ואם כן בתשובה כזאת אנו מורידים פעם נוספת את הגילוי לבריאתנו, וזוהי התשובה מאהבה וכזה אנחנו בוראים את עצמנו פעם נוספת

ביתר טהרה, ועל זה כתוב במקום שבעלי תשובה עומדין, אין צדיקים גמורים עומדין (ברכות לד:).

הנה איתא בגמרא (ר"ה יז) ששני השמות הראשונים ב"ג מידות א' הוא לפני שחטא, וא' אחרי שחטא ועשה תשובה, אבל⁹⁴⁵ זהו רק בתשובה שלימה. ואם כן יוצא שהתשובה השלימה, אין לה שום דמיון וזכר, מלבד שם ה', שהיא הויה חדשה לגמרי, שהרי פשטות שם הוי"ה הוא גילוי שה' מהוה את הבריאה בכל רגע, מאין מוחלט אל יש גמור, וזה קיים רק עד החטא, ולאחר החטא ישנו צורך להויה חדשה, שהראשונה איננה שייכת עוד, ובשניה שייכים כל ההנהגות של ארך אפים וכו' והשם השני הוא באמת שורש לכל הי"ג מידות הבאות לאחרי. ומזה שזה מתגלה בשם הוי"ה רואים שזהו רק על תשובה שלימה, שאליה צריכים להגיע בכדי לזכות לטהרה, לאותה דרגה שהיתה לפני החטא, שהרי הם אותו שם, רק שא' כולל את היצירה שלפני הקלקול, וא' כולל אותה לאחר התיקון.

לפי הנ"ל אפשר להבין עוד דבר והוא, הא דאיתא (רמב"ם תעניות א): מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור שנאמר (במדבר י') על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות וכו' ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירוחמו מן השמים, ע"כ. והיינו שישנה מצוה להתענות, ואילו ביוה"כ הוא כותב וז"ל (שביתת עשור א): מצות עשה אחרת יש ביום הכפורים והיא לשבות בו מאכילה ושתייה וכו', וכן למדנו מפי השמועה שאסור לרחוץ בו או לסוך או לנעול את הסנדל או לבעול, ומצוה לשבות מכל אלו כדרך

ששוכת מאכילה ושתייה שנאמר שבת שבתון שבת לענין אכילה ושבתון לענינים אלו, ע"כ. ומבואר שישנה מצות עשה שלא לעשות את כל זה, ולשבות מהם, אבל אין המצוה להתענות אלא רק לשבות מאכילה. והמובן הוא, שהרי יוה"כ הוא יום מתן לוחות שניות, וזה היה מתן תורה לאחר הקלקול, ואם כן זה מקביל לשם השני כלפי לוחות ראשונות, וכיון שכן ביוה"כ אין סיגוף ומיעוט הנאת הגוף, אלא שביתת הגוף, שאין צורך בגוף, אלא שהוא בטל ואינו שייך לכאן כלל. אם כן מובן מאד שמצות התשובה של היום שייכת למתן תורה של י' תשרי, ובקבלת התורה אין שום מקום לתשובה על חטא, אלא רק טהרה.

והיינו כנ"ל (לגבי קדושת היום של יוה"כ), שיש ענין כפרה ביום הכיפורים, וכן בשעיר המשתלח שאין בשום מקום אחר, וכנ"ל שהכפרה היא מלשון נקיון, וע' שע"ת (א/ט) [שמדמה כפרת התשובה] כענין הבגד הצריך כבוס, כי המעט מן הכבוס יועיל בו להעביר הגעל ממנו, אך לפי רוב הכבוס יתלבן. וכן כתוב (תהלים נא/ד): "הרב כבסני מעוני", ותכבס הנפש מן העון כפי אשר תכבס את לבה, שנאמר (ירמיה ד/יד): "כבסי מרעה לבך ירושלים", ע"כ. והנה כל יסוד הכיבוס הוא, שישנו דבר אחד על השני שאפשר להפריד ביניהם, וכך כל החטאים שלנו שאינם בעצם, אלא באים רק מגירוי היצר, ולכן ביוה"כ שאין ליצר כח, ממילא ישנה כפרה. אבל אם החסרון הוא חלק מהדבר, אז אין שום מקום לקינוח, וכפרה, וחטאים אלו הם בגדר העבירות שיוה"כ אינו מכפר עליהם. אם כן מובן ביותר איך אפשר שיהיה מצוה של תשובה מיוחדת ליוה"כ, וטעם הדבר הוא שכיוה"כ אנחנו במצב שאפשר

לסלק את עצמנו מהקשר לחטא לגמרי, ואם ביוכ"פ לא מתקרבים, פירושו שאנחנו בוחרים בידיים במציאות של חטא, ומבקשים שהיצר ישלוט בנו. וגם מובן מאד הקשר של טהרה ותשובה שלימה בדווקא ליוה"כ. במילים אחרות בכל יום חוץ מיוה"כ יש מצות תשובה גם למחצה, שאז עדיין קשורים ליצר הרע ועכ"ז צריך לגדול, אבל ביוה"כ שאפשר להנתק ממנו לגמרי, אז אנו מצווים בתשובה שלימה.

הרמב"ם מונה בעיקרים את ענין הבחירה, וא"כ זה היה צריך להתפרש לכאורה בהלכות יסודי התורה, שזהו הבסיס לכל התורה כולה, כמו היסוד של נבואה, ומדוע מתפרש ענין הבחירה בדווקא בהלכות תשובה? כשמתבוננים בדברי הרמב"ם רואים שיסוד הדבר הוא, שהחידוש הגדול של תשובה הוא שכמו שהאדם בוחר לעשות את הדבר בשעת מעשה, כך הוא בוחר גם אם המעשה הזה ימשיך או לא (ע' דברינו בוידוי). כשהאדם לא בוחר יותר במעשה הזה עוד, אלא מואס בו ובוחר בהפכו, זוהי תשובה, שהחטא קיים רק עד כמה האדם ממשיך לבחור בו, ועומק התשובה היא - שינוי הבחירה, האדם אינו בוחר יותר בדבר הזה. יסוד ענין נושא עוון הוא, שהמשך הקיום ניתן לו בכדי שיוכל להמשיך לבחור, שכן על פי דין הוא היה צריך להיות נלקח מחוץ למערכת המציאות, והוא קיים רק בזכות הנשיאות עון שלו ית'.

ומתבאר מכאן שמה שכתוב (אבות ד/יא) שכל מי שעושה מצוה, בורא מליץ יושר לעצמו, וכל מי שעושה עבירה בורא מלאך משחית, יש לדעת, שאלה קיימים רק משום שאנו ממשיכים לבחור בהם. במידת הדין, העולם היה צריך להיות במצב שאין לחוטא

שום קיום בגלל חטאו, ואז לא היה לחטא שום מציאות, וכך הוא הרי האמת, אלא שאנחנו נותנים לחטא מציאות. אנחנו רואים מערכות עצומות, ונראה שאין להן גבול, אבל צריך להאמין שהכל יכול להתבטל בהרף עין, שהן קיימות רק משום שיש הרבה בני אדם שבחרים בהן.

מה שעלינו לעשות ביום הכיפורים הוא להתאים את עצמנו, לצרף את הבחירה שלנו, לאותו חיתום, מה הוא אמת ומה הוא שקר, שחיתום הדין קובע את פני המציאות האמיתית. וזוהי המציאות של שעיר המשתלח, שהיא השלכת כל העבירות של כלל ישראל החוצה.

כתוב ברמב"ם (הלכות תשובה א/ג): בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה, התשובה מכפרת על כל העבירות, אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו שנאמר רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו, ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם, ע"כ, מדוע עיצומו של יוה"כ מכפר לשבים? והלא מי ששב וקיים את כל חיובי תשובה הרי הוא שב וממילא מתכפר? אלא ההבנה בזה היא, על פי מה שכתוב (יומא פה:): אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין מי מטהר אתכם, אביכם שבשמים שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל. המקוה שמדובר בפסוק הוא מלשון תקוה, אבל משום שזה נכתב בלשון של מקוה, יש לזה שייכות למקוה מים.

אנחנו מאריכים מאד בתפילת ימים נוראים ומתפללים על הגאולה השלימה, והיא תפילת ובכן תן פחדך וכו', ועצם הבקשה היא שלא תהיה שום אפשרות לעשות כנגד רצונו ית', בקשה זו היא הבחירה בטוב.

'מקוה ישראל ה' היינו שרק אליו אנו מקוים, ורק לזה אנו מחכים. כשה' עומד לשפוט את עולמו, והוא מכריע את הכף לכוון של המציאות האמיתית, ואנחנו מצטרפים לזה ומבקשים את זה, אז זוהי כניסה למקוה, שאנו מצרפים את התקוה שלנו לרצונו. מי שמתפלל המלך הקדוש כראוי, בזה גופא הוא זוכה בדין, וזהו עיצומו של יום, שמתגלה ביום הזה, שישנה הכרעה, היכן המציאות, והיכן חסרון המציאות, וכשאנחנו נכנסים אליו ית', אף ה' מטהר את ישראל. די לנו ברצון שהדבר יהיה, ומי שבאמת רוצה שהמציאות תהיה כך, אע"פ שאין לו כח להתגבר על המציאות הקיימת, אבל מכיוון שעכ"פ הוא רוצה שהיא תתבטל, בזה מתכפר⁹⁴⁶.

וידרן

איתא בגמ' (תענית טז.) אמר רב אדא בר אהבה אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בה למה הוא דומה לאדם שתופס שרץ בידו שאפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה זרקו מידו כיון שטבל בארבעים סאה מיד עלתה לו טבילה שנאמר ומודה ועוזב ירוחם ואומר נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים, ע"כ. ומבואר שהמתודה כראוי הוא כמו טבילה, וקשה הדבר מהו

הקשר שבין וידוי לטבילה? טבילה היא במים שכזה אנו רוצים להחזיר האדם ליסודו שבא מהיסוד שהם אש מים ורוח, והעיקר הוא מים שממנו יצא אש והאוויר והעפר, ולכן בו טמון הכל⁹⁴⁷. ואם כן מבואר שעל ידי הוידוי האדם כאילו נברא באותה שעה, וצ"ע.

כתוב בחז"ל⁹⁴⁸ כל אחד שמכסה חטאיו ולא מפרש אותם לפני הקב"ה, ולא מבקש עליהם רחמים, אין נותנים לו לפתוח פתח בתשובה, אבל אם הוא מתבייש מהם והוא מפרש אותם אז הקב"ה מרחם עליו ואז מתגברת אהבתו על רצונו לדון אותו, וכל שכן אם הוא בוכה, שהרי בזה הוא פותח את כל השערים הסתומים ומתקבלת תפילתו, וזה שהוא מפרש חטאיו הוא כבוד של המלך שיתגבר הרחמים על הדין, ועל זה כתוב זוכת תודה יכבדני מאי יכבדני, שתי כיבודים, אחד למטה ואחד למעלה, אחד בעולם הזה ואחד לעולם הבא, ע"כ.

ומבואר מכאן שהוידוי הוא הגברת הרחמים על הדין, והוא כבודו של הקב"ה,⁹⁴⁹ הכבוד שיש להקב"ה מזה מובן כן: שורש כל גילוי ית' הוא גילוי היחוד שאין עוד מלבדו, ואין לך כבוד יותר מזה שצורת אדם שיש בידו לבחור בו ית' או שלא לבחור, מעיד שכל מה שלא בחר בו ית', אין זה מעצמיותו אלא מהיצר שבו. ובזה הוא מראה שהקב"ה אחד, שהרי היצר בא ממנו ית' ליתן מעלת הבחירה העצמית. ועי"ז מכבדים אותו ית' שהוא הטוב הגמור, וכל הצד הרע נברא רק לצורך הבחירה. וזה פועל בשתי עולמות⁹⁵⁰ שבעולם הבא הרי אין צורך בכיבודו ית' ששם הכל גלוי, ואין נסתר, אלא כל כיבוד הוא גילוי של כבוד של

העולם הבא, של אחדותו ית' שאין עוד מלבדו, ואפילו היצר הרע נמצא דווקא כאן בעולם, ולכן זה פועל בשתי עולמות, שמתגלה כאן בעוה"ז, גילויים מהעוה"ב.

⁹⁵¹ כאשר האדם מתודה שחטא, אז הוא משייך את עצמו אל ה' ית' לגמרי, ואז מתגלה על ידו שה' ית' אחד, וזוהי השבה, ותשובה אל ה' ית', ⁹⁵² והוא ענין הוידוי בקרבנות שנותנים את החלק של הרע שבנו ליצר הרע, ועי"ז אפשר להתקרב להשי"ת, [והוא באמת סוד השעיר לעזאזל ששמים כל העבירות עליו וזורקים אותו החוצה].

דבר זה נעשה בפרט על ידי הוידוי, שבו מראה האדם שהוא מתחרט ותוהה על הראשונות, והוא מודה ומראה בעצמו שהעונות הם פרי היצר הרע, ולפי שהם רע גמור ואין בהם שום טוב הוא תוהה עליהם, ואומר הלואי שלא עשיתם כלל⁹⁵³. [ע' במה שנתבאר במצות תשובה של יוה"כ בקטע המדבר על ענין הבחירה, שטמון בוידוי זה גילוי של הבחירה שאיננו רוצים אותם עוד].

יש עוד ענין בוידוי שהוא תמוה במקצת, והוא הא דאיתא בירושלמי (תענית יא.) [שמואל הנביא טען] כלום אתה דן את האדם אלא על שהוא אומר לפניך לא חטאתי, הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי, ואלו אומרים לפניך חטאנו [ולכן אינם נידונים], ע"כ. ומבואר שעצם הדין של האדם תלוי דווקא בזה, שהאדם אומר לא חטאתי, וכשהוא אומר חטאתי אז אין דין, וצ"ע טעם הדבר. והנה איתא בחז"ל⁹⁵⁴ מי שמספר ומפרט את חטאיו וכל מה שעשה, אזי כיון שהאדם הקדים את עצמו ומפרט את חטאיו, אינו משאיר פתחון פה למקטרג, וממילא השטן לא יכול

לתבוע עליהם דין, שהרי האדם תבע כבר תחילה. והיינו שכאשר האדם פועל למטה, אזי צבאות מעלה משעובדים לו, ולכן כזה שהאדם תובע דין, השטן אינו יכול לתבוע אותו, שהרי כל העבודה של השטן היא להביא את כל החסרונות למעלה בכדי שיהיה עליהם דין, ויתוקנו, אבל אם האדם מעצמו בחר לתפוס אותם כחטא, שאיננו רוצה בהם עוד, אז לשטן אין מה להגיד, שאם האדם אומר את הכל, אז אין שום מקום לשטן להגיד כלום (ובזה מונח טעם לכך שהוידוי הוא לפי סדר א"ב, בכדי שהוא יכול להכל, שהא"ב כולל את כל הדיבורים האפשריים).

איתא בחז"ל עוד עומק בזה, והוא הא דאיתא⁹⁵⁵ שכאשר האדם מפרט את חטאיו, אז דינו נידון על ידי הקב"ה בעצמו, ולא על ידי הבית דין של מעלה, ודין זה הוא תמיד לטוב. והיינו⁹⁵⁶ שכאשר האדם מודה על חטאיו, הוא מוסר את עצמו אל ה' ית' לגמרי, וכמו שבכל הודאה האדם מוסר את עצמו אל מי שחטא לו, ובהודאה זו האדם מסלק מאתו את היצר הרע ומתדבק בו ית'. ולהסביר הנ"ל יש לדעת⁹⁵⁷ שיש מידה במידותיו ית', והיא שורש להא דהמן ופרעה קבלו עונש על חטאם של כלל ישראל, והיא שורש לענין שעיר לעזאזל, וטעם הדבר הוא, שכאשר האדם מתוודה, וכוונתו בוידוי היא, לקבל עליו נקיון מהחטא וטהרה מהחטא, הוא מבקש דין על החטאים, רק שיהיו יסורים קלים שלא יהיה בהם ביטול תורה, וזהו שאומרים: 'אבל לא על ידי יסורים רעים', ולכן אומרים ואתה צדיק על כל הבא עלינו, שמקבלים את היסורים בסבר פנים יפות בכדי להתכפר. אבל כנ"ל מחז"ל שעצם העבירות שייכים באמת ליצר הרע, ולכן הוא נותן אותם בעיקר

ליצר הרע, ועי"ז כלל ישראל מתטהרים, שהרי עצם העבירה באמת באה מהיצר הרע, ולכן לו מגיע העונש, ולנו מגיע עונש רק עד כמה שאנחנו מקושרים עם היצר הרע, ובזה שאנו מודים בוידוי שכל הרע שייך אל היצר, אנחנו מטהרים את עצמנו. ומוכן בזה ענין המסירה אל ה' ית', שהרי כל הפירוד ביננו לה' ית' הוא הרע, ואם אנחנו מטוהרים לגמרי, אז אנחנו מוסרים את כל עצמיותנו אל ה' ית' לגמרי.

ראב"ה - פירוש התפילה של ר' אברהם בן הגר"א נדפס בסוף

נפש החיים

נפה"ח - נפש החיים

עבה"ק - עבודת הקדוש (של הרב אבן גבאי)

אפיקי ים - חובר על ידי ר' אייזיק חבר

שיח יצחק - אם הוספה אז זה מאת הר' אייזיק חבר,

ומהדפוס של יונתן מאיר לפי הדפים, ואם לא, אז זה מסידור

הגר"א

בית יעקב - סידור של ר' יעקב מעמדן

מגייד צדק - חובר על ידי ר' יעקב פלוצק

גו"א - גור אריה של המהר"ל

16 ספה"ק
 17 ספה"ק
 18 ע' נפש החיים א/ו הגה"ה
 19 יותר מוסבר ב ספה"ק
 20 מהר"ל (תפארת ישראל ו)
 21 מהר"ל (בה"ג דף נב)
 22 ספה"ק
 23 ספה"ק
 24 מהר"ל (נתיב העבודה ב)
 25 מהר"ל (בה"ג דף נב)
 26 ספה"ק
 27 ספה"ק
 28 ע' נפש החיים א/ה, וכן
 ספה"ק
 29 גר"א על מגילת אסתר (ג/ז)
 30 גר"א על מגילת אסתר (ג/ז)
 31 ספה"ק
 32 רמב"ן דרשת תורת ה' תמימה

---

1 ע' ספה"ק
 2 ספה"ק
 3 ספה"ק
 4 מהר"ל (גבורות א')
 5 פחד יצחק - הערה כללית
 6 ע' עלי שור חלק א' דף פז
 7 מהר"ל (גבורות כג ועוד) נצח
 מ כותב שזה מורה על עצם
 הדבר ואמיתותו
 8 ספה"ק
 9 מהר"ל (ח"א ג/נב)
 10 ע"ש בתר"י
 11 ספה"ק, וכן בשיח יצחק ג.
 12 ספה"ק
 13 ספה"ק
 14 ספה"ק
 15 ספה"ק

- 59 מהר"ל (נצח ישראל מב)
 60 מהר"ל (ח"א א/עב)
 61 ר' צדוק (ר"ל כו)
 62 מהר"ל (ח"א ג/קפג)
 63 ספה"ק
 64 מהר"ל גו"א (שמות טו/א)
 65 ע' עוד גבורות דף קפה
 66 ספה"ק
 67 רמב"ן שם
 68 ספה"ק
 69 ספה"ק
 70 מהר"ל (גבורות פרק כו)
 71 מהר"ל (גבורות פרק ט)
 72 דרך ה' ד/ה/א
 73 ע' מהר"ל (נצח ישראל ל)
 74 שער ב' פרק יד
 75 נפש החיים (ב/טו)
 76 ר' צדוק (צדקת הצדיק אות רמח)
 77 שם אות רמט
 78 ספה"ק
 79 ר' צדוק (ר"ל אות כו)
 80 פרקי ההצלחה
 81 שער ב' פרק א'
 82 נפש החיים (א/טו), וע' באר יצחק ריש תרומה
 83 ר' צדוק (צדקת הצדיק רכה)
 84 מהר"ל (נצח ישראל סוף פרק ב')
 85 ספה"ק
 86 ע"פ מהר"ל (נתיב העבודה ג)
 87 ר' צדוק (צדקת הצדיק רמ"ח)
 88 ספה"ק
 89 מהר"ל (ח"א ג/עז)
 90 מהר"ל (נתיב העבודה ג)
- 33 ליתר ביאור ע' מהר"ל (גבורות, הק' שניה)
 34 ספה"ק
 35 ע' ספה"ק שרק מתיחס לחידוש בכל יום ולא בכל רגע, וכן לשון הגמ' חגיגה יב:
 36 ספה"ק, וכן שיח יצחק רכ, ע' עוד ספה"ק
 37 מהר"ל (נתיב העבודה ג)
 38 ספה"ק
 39 ספה"ק
 40 מהר"ל (ח"א ג/רנא), וכן ספה"ק
 41 ר' בחיי בראשית לח/ל
 42 מהר"ל (נתיב העבודה א')
 43 מהר"ל (נתיב העבודה ב')
 44 נפש החיים א/טו, וע' עוד אדרת אליהו ריש תרומה בבאר יצחק, ואולי הכי ברור ספה"ק נתיב התורה ד'
 45 מהר"ל (נתיב העבודה ב')
 46 נפש החיים (א/יח בהגה"ה)
 47 ספה"ק, ע' נפש החיים ד/יד
 48 ספה"ק, ע' נפש החיים ד/יד
 49 ספה"ק
 50 רמב"ן (שמות כה/א)
 51 פחז יצחק ר"ה ק"ר א/ה, וע' נתיב התורה יד, וע' ספה"ק
 52 ספה"ק
 53 מהר"ל (דרך החיים יז)
 54 ספה"ק
 55 מהר"ל (גבורות ה' פרק סט)
 56 ר' צדוק (ר"ל כו)
 57 ספה"ק
 58 מהר"ל (נצח ישראל נב)

120 ר' צדוק (צה"צ ריג)
 121 ר' צדוק (צה"צ קפ"ג)
 122 ספה"ק
 123 מכתב מאליהו (חלק ב' דף
 204)
 124 מהר"ל (נתיב הענוה א')
 125 ספה"ק
 126 ספה"ק
 127 ספה"ק, ואפיקי ים צא:
 סנהדרין
 128 גר"א (איוב ב)
 129 מהר"ל (נתיב הבושה פרק
 ב)
 130 ספה"ק
 131 מהר"ל (נתיב הבושה פרק
 ב)
 132 ר' צדוק (ר"ל מז)
 133 פחד יצחק סוכות יח
 134 מהר"ל (ח"א שם)
 135 מהר"ל (נצח יב, בצירוף
 הח"א שם)
 136 ע' נפש החיים (א/יז)
 137 ר' צדוק (מחשבות חרוץ דף
 כג)
 138 מהר"ל (ח"א א/ז)
 139 מהר"ל (ח"א ג/י)
 140 מהר"ל (נתיב היראה א')
 141 ספה"ק
 142 מהר"ל (נתיב העבודה ג')
 143 מהר"ל (גבורות סו)
 144 ע' גבורות פרק סז, וע'
 תפארת כד שהמלאכים התנגדו
 לקבלת התורה עד שנתגלה מכח
 כסא הכבוד שהם משועבדים

91 מהר"ל (ח"א א/קמא)
 92 מהר"ל (ח"א א/לב)
 93 ר' צדוק (דובר צדק דף יח)
 94 ספה"ק
 95 מהר"ל גו"א שם
 96 שער ג' פרק יג
 97 ע' עוד כתיבי רמב"ן שלד
 (בספר על קדושת הזיווג)
 98 ספה"ק
 99 ספה"ק
 100 מהר"ל (תפארת ישראל יט),
 וכן ספה"ק
 101 פחד יצחק ר"ה א' פרק ב',
 וע' גבורות הק' א'
 102 מהר"ל (נתיב העבודה ז')
 103 ר' צדוק (צדקת הצדיק רכב)
 104 מהר"ל (נתיב העבודה ג')
 105 מהר"ל (גבורות ה' פרק ה')
 106 אפיקי ים סנהדרין צג.
 107 ר' צדוק (דובר צדק דף מו)
 108 מהר"ל (תפארת ישראל יט)
 109 ספה"ק
 110 עיקר הדברים בנוים על פי
 נתיב העבודה ד', ולכן אם לא
 מוזכר מקור בפירושו זה שם
 111 ר' צדוק (ר"ל לד)
 112 ספה"ק
 113 מהר"ל (גבורות ו'), ע'
 ספה"ק
 114 מהר"ל (נתיב הענוה א')
 115 מהר"ל (נתיב העבודה ה')
 116 ספה"ק
 117 ספה"ק
 118 מהר"ל (נתיב העבודה ו')
 119 ר' צדוק (דברי סופרים לו)

- מהר"ל (נתיב העבודה ו') 177
 מהר"ל (נתיב העבודה ז') 178
 מהר"ל (נתיב העבודה ז') 179
 פחד יצחק חנוכה ר/ז 180
 ספה"ק 181
 מהר"ל (נתיב העבודה ז') 182
 מהר"ל (נתיב אהבת השם 183
 א')
 רמח"ל על תנ"ך דף קנא 184
 נפש החיים (ד/יד) 185
 דרך ה' (ד/ד/א) 186
 מהר"ל (נתיב העבודה ז') 187
 דרך ה' (ד/ד/ב) 188
 ר' צדוק (דובר צדק ס.) 189
 מהר"ל (נתיב העבודה ז') 190
 ספה"ק 191
 מהר"ל (נתיב העבודה ח') 192
 שפ"א (ויקרא תרל"ח), וע' 193
 ספה"ק, וכן ע' מדרש תהלים קד
 נר מצוה (של ריא"ח) 194
 דרך ה' (ד/ד/ה), על פי 195
 הספה"ק א/ד
 מהר"ל (נתיב העבודה ט') 196
 מהר"ל (נתיב העבודה ז') 197
 מהר"ל (דרך החיים עה) 198
 פחד יצחק (חנוכה יג/ג) 199
 פחד יצחק אגרות יח 200
 מהר"ל (נתיב העבודה ז') 201
 מהר"ל (נתיב העבודה ח) 202
 מהר"ל (נתיב העבודה ז') 203
 ספה"ק 204
 ספה"ק 205
 מהר"ל (נתיב העבודה ז') 206
 מהר"ל (נתיב אהבת השם 207
 א')
- לכלל ישראל, והרי צורתו של
 יעקב אבינו חקוקה בכסא הכבוד
 מהר"ל (נתיב העבודה ג') 145
 ספה"ק 146
 מהר"ל (תפארת ד') 147
 מהר"ל (נתיב העבודה ג') 148
 ר' צדוק (דברי סופרים לו) 149
 שיח יצחק קסב 150
 מהר"ל (נצח ישראל טז) 151
 מהר"ל (נתיב העבודה ג') 152
 נפש החיים (ביד) 153
 מהר"ל (נתיב העבודה ג') 154
 ספה"ק 155
 ספה"ק 156
 מהר"ל גו"א שמות כ/כב 157
 ספה"ק 158
 ספה"ק 159
 מהר"ל ח"א ג/קפא 160
 מהר"ל (נצח ישראל יט) 161
 מהר"ל (נצח ישראל נב) 162
 מהר"ל (ח"א ג/קצא) 163
 מהר"ל (גבורות מז) 164
 מהר"ל (גבורות סח) 165
 מהר"ל (נצח ישראל מג) 166
 מהר"ל (נצח ישראל כג) 167
 דרך ה' ד/ו/י 168
 רמח"ל על הכתובים (מזמור 169
 שיר ליום השבת)
 אפיקי ים יבמות סב: 170
 מהר"ל (נצח ישראל יג) 171
 ע' נפש החיים א/ו בהגה"ה 172
 מהר"ל (נצח ישראל יג) 173
 מהר"ל (נתיב העבודה ו') 174
 מהר"ל (נתיב העבודה ו') 175
 ספה"ק 176

241	מהר"ל (נתיב העבודה י')	208	ספה"ק
242	רמח"ל תקט"ו תפילות רע"ט	209	פחד יצחק שבועות כג/ו
243	מהר"ל (נתיב העבודה י')	210	פחד יצחק פסח טו
244	מהר"ל (בה"ג דף פא)	211	דרך ה' (ד/ד/ג)
245	מהר"ל (בה"ג דף פא)	212	מהר"ל (נתיב העבודה ח')
246	ספה"ק	213	מהר"ל (נתיב העבודה ח')
247	ספה"ק	214	ספה"ק
248	מהר"ל (בה"ג דף פא)	215	מהר"ל (נתיב העבודה ז')
249	מהר"ל (תפארת ישראל לד)	216	מהר"ל (נתיב העבודה ז')
250	ספה"ק	217	מהר"ל (גבורות ס')
251	פחד יצחק (יוה"כ לד/ד)	218	מהר"ל (נתיב העבודה ט')
252	ספה"ק	219	מהר"ל (נצח ישראל כו)
253	ע' נפש החיים א/ב, ג	220	ר' צדוק (דובר צדק יג):
254	נפש החיים (ב/י)	221	ר' צדוק (צה"צ רח)
255	שער ג' פרק ט	222	ספה"ק
256	שער ב' פרק ד'	223	מהר"ל (נתיב העבודה ט')
257	ספה"ק	224	ר' צדוק (דברי סופרים
258	נפש החיים ב/ד		ליקוטי אמרים סט.)
259	משלי כז/כז	225	מהר"ל (נתיב התורה יג)
260	פחד יצחק (סוכות יד), וע'	226	מהר"ל (נתיב העבודה ז')
	מהר"ל ח"א ג/רנב	227	דרך ה' (ד/ה/ג)
261	מהר"ל (נתיב העבודה יב)	228	מהר"ל (נתיב העבודה ו')
262	דרך ה' ד/ו/יא, וע' ר' בחיי	229	מהר"ל (נתיב העבודה ו')
	שמות לד/ו, וכן ספה"ק	230	ספה"ק
263	מהר"ל (גבורות א')	231	מהר"ל (נתיב העבודה ו')
264	ספה"ק	232	ר' צדוק (צה"צ רח)
265	ראב"ה, ספה"ק	233	מהר"ל (נתיב העבודה ו')
266	ר' בחיי שמות לד/ו, וכן	234	ר' צדוק (ר"ל כ')
	תקט"ו שפ"ד	235	ר' צדוק (צה"צ רט)
267	ע' ספה"ק	236	ר' צדוק (קונטרס עת האוכל
268	מהר"ל (גבורות נו)		אות [יד] ד"ה מצה)
269	מהר"ל (ח"א ג/רנא), וכן	237	מהר"ל (נתיב העבודה י')
	ספה"ק	238	ספה"ק
270	ראב"ה	239	ספה"ק
271	ראב"ה	240	ספה"ק

304 ספה"ק	272 מהר"ל (גבורות ו)
305 ספה"ק	273 דעת תבונות אות קח - קיד
306 מהר"ל (ח"א א/בד)	274 ספה"ק
307 מהר"ל (גבורות מד)	275 ספה"ק
308 נפש החיים (א/ו)	276 רמב"ם הל' תשובה ח/ח
309 בית יעקב	277 אפיקי ים תענית ח:; ספה"ק
310 ראב"ה	278 ספה"ק
311 בית יעקב	279 מהר"ל (ח"א ד/ק)
312 נפש החיים (א/יא)	280 אד"א דברים לג אופן שני
313 מהר"ל (ח"א חולין צא)	בנגלה
314 ספה"ק	281 אפיקי ים תענית ח:
315 גר"א (אד"א ישעיה ו/ג)	282 אפיקי ים תענית ב.
316 ספה"ק	283 בעיקר רש"י בראשית יא/א,
317 ספה"ק	ספה"ק
318 מהר"ל (ח"א ד/קי)	284 ספה"ק
319 אפיקי ים חולין צא:; ויותר	285 אד"א דברים לג אופן שני
ספה"ק	בנגלה
320 ספה"ק	286 ספה"ק
321 שיח יצחק רכב	287 שיח יצחק
322 ספה"ק	288 שיח יצחק
323 ספה"ק	289 ספה"ק
324 ספה"ק	290 מהר"ל (גבורות עא)
325 מהר"ל (ח"א ב/צ)	291 גנזי מרומים
326 ספה"ק	292 שיח יצחק מח
327 ספה"ק	293 בית יעקב, ספה"ק
328 מגיד צדק	294 על פי ראב"ה
329 ר' בחיי שמות כ/א	295 מהר"ל (גבורות מג)
330 ר' בחיי שמות כ/א	296 ראב"ה
331 גר"א משלי כז/כז	297 בית יעקב
332 גר"א ישעיה יב/ו	298 בית יעקב
333 גר"א ישעיה יב/ו	299 דעת תבונות ס' לו
334 גר"א ישעיה יב/ו	300 ראב"ה
335 פחד יצחק (יוה"כ לד/ד)	301 דעת תבונות ס' ע"ב
	302 ספה"ק
	303 בית יעקב

מהר"ל גו"א (במדבר כח/טו)	366
ר' בחיי (ויקרא ה/י)	367
ר' צדוק (ליקוטי אמרים עג:)	368
ר' צדוק (ליקוטי אמרים עג:)	369
שפת אמת (דברים יוה"כ תרס"ג)	370
מהר"ל גו"א (שמות לב/יג)	371
ע' ספה"ק	372
ספה"ק	373
ספה"ק	374
ר' בחיי בראשית מח/יג	375
ראב"ה	376
ר' בחיי בראשית מח/יג	377
ע' פחד יצחק ר"ה טזו, וע'	378
בעיקר דברינו בקדושת יום של שחרית יוה"כ	
מהר"ל (ח"א שם)	379
ספר זכרון לפחד יצחק	380
(שצה)	
מהר"ל (גבורות ט)	381
מהר"ל (גבורות ט)	382
גר"א שם	383
ספה"ק	384
ע' עוד פחד יצחק פסח יז	385
ספה"ק	386
ע' ספה"ק	387
ספה"ק	388
מהר"ל (ח"א ג/רלח)	389
ע' ספה"ק	390
גר"א שיר השירים א/טז	391
מהר"ל (נתיב התורה יד)	392
מהר"ל (נצח ישראל י)	393
ספה"ק	394
מגיד צדק	395
שפת אמת וירא נ"ז	396

פחד יצחק יוה"כ לג, וע'	336
גר"א שנות אליהו ברכות ה/א, וכן ספה"ק	337
מהר"ל (נתיב התורה יד)	338
מהר"ל (נצח ישראל מז)	339
מהר"ל (נתיב התורה יד)	340
פחד יצחק ר"ה ק"ר א/ה, ע'	
מהר"ל נתיב התורה יד	341
פחד יצחק ר"ה ק"ר א'	342
מהר"ל (נתיב התורה יד)	343
ספה"ק	344
ספה"ק	345
מהר"ל (נתיב התורה יד)	346
מהר"ל (נתיב התורה יד)	347
ספה"ק	348
מהר"ל (ח"א שם)	349
ספר זכרון לפחד יצחק (שצה)	350
ר' צדוק (ליקוטי אמרים עג:)	351
ספה"ק	352
ספה"ק	353
מהר"ל גו"א (במדבר יג/ב)	354
ע' ספה"ק	355
פחד יצחק יוה"כ יט/ה	356
ספה"ק	357
נפש החיים א/יח	358
מהר"ל (נתיב התשובה ד')	359
מהר"ל (נתיב התשובה ב')	360
שיח יצחק מב	361
נפש החיים (א/כ)	362
ספה"ק	363
ראב"ה, וע' שפ"א שבת	
שובה מ"ה	364
שפ"א שבת שובה מ"ה	365
ספה"ק	

- 430 ר' צדוק (פוקד עקרים יח):
 431 ר' בחיי שמות טז/טז
 432 ספה"ק
 433 רמח"ל על תנ"ך סא, וע' עוד
 ספה"ק
 434 ספה"ק
 435 ספה"ק
 436 ספה"ק
 437 בית יעקב על שמע קולינו
 438 ספה"ק
 439 ע' ספה"ק
 440 ראב"ה, וע' אפיקי ים יבמות
 סב: לגבי היחס בין טובה לברכה
 441 ספה"ק
 442 מהר"ל (נצח ישראל לט)
 443 ספה"ק
 444 מהר"ל (נצח ישראל א)
 445 ספה"ק
 446 מהר"ל (גבורות ג')
 447 מהר"ל (נצח ישראל א)
 448 ספה"ק
 449 ספה"ק
 450 על פי שפ"א לך לך מ"ד
 451 מהר"ל גו"א בראשית יז/ח
 452 ספה"ק
 453 מהר"ל גו"א שמות כא/א
 454 מהר"ל (נתיב השלום א')
 455 נפש החיים ג/ח
 456 מהר"ל גו"א שם
 457 מהר"ל (נתיב הדין ב')
 458 מהר"ל (נתיב הדין א'), ע'
 עוד הגר"א על הפסוק
 459 מהר"ל (נתיב הדין ב')
 460 ראב"ה
 461 ראב"ה
- 397 שפת אמת שבת הגדול תר"ס
 398 ר' בחיי כד הקמח מילה
 (ד/רמז)
 399 נפש החיים ב/ד
 400 מהר"ל גו"א בראשית יח/א
 401 מהר"ל גו"א בראשית יח/ב
 402 מהר"ל (נצח ישראל י)
 403 מהר"ל (נצח ישראל טז)
 404 ספה"ק
 405 ספה"ק
 406 נפש החיים א/ו
 407 ספה"ק
 408 ספה"ק
 409 שיח יצחק קסד
 410 מהר"ל (ח"א ד/כו)
 411 ספה"ק
 412 ספה"ק
 413 ספה"ק
 414 ספה"ק
 415 רבינו בחיי שמות כא/ט
 416 ספה"ק
 417 מלבי"ם
 418 מלבי"ם
 419 הקדמה לאבני מילואים
 420 שיח יצחק צה
 421 מהר"ל גו"א שמות ו/ב
 422 ע' ספה"ק
 423 ר' בחיי (בראשית לב/יא)
 424 מהר"ל (נתיב הצדקה א')
 425 מהר"ל (נתיב הליצנות ב')
 426 מהר"ל (דרך החיים ק)
 427 מהר"ל גו"א בראשית ל/כה
 428 ר' צדוק (ישראל קדושים
 לה:)
 429 ר' צדוק (פוקד עקרים יג).

494	ספה"ק	462	ר' בחיי בראשית מט/טו
495	מהר"ל (בה"ג דף נט-ס)	463	ספה"ק
496	מהר"ל (דרך החיים שכא)	464	שיח יצחק רפא
497	מהר"ל (ח"א ג/נא)	465	ר' בחיי בראשית מט/טו
498	מהר"ל (גבורות ט')	466	פחד יצחק (שבועות מד/ב)
499	ספה"ק	467	ספה"ק
500	ספה"ק	468	בית יעקב
501	בית יעקב	469	יערות דבש דרוש א' פירוש
502	בית יעקב	על הברכה בי"ח	
503	פרי מגדים - אשל אברהם	470	ספה"ק, וע' דברינו לעיל
	קי"ח	אות 15	
504	בית יעקב	471	ספה"ק
505	מהר"ל (נתיב התורה י')	472	רמב"ן שם
506	מגיד צדק	473	ספה"ק
507	ספה"ק, וע' דברינו לעיל	474	מגיד מישרים ויקהל
	אות 15	475	ספה"ק
508	ספה"ק	476	ע' מהר"ל גו"א שמות כא/א
509	ספה"ק ס:	477	מגיד מישרים ויקהל
510	ספה"ק	478	ע' דרשות הר"ן דרשה ט'
511	עץ יוסף	479	יערות דבש דרוש א'
512	שיבולי הלקט	480	מהר"ל (נתיב העבודה ט')
513	מגיד מישרים מקץ	481	ספה"ק
514	ספה"ק (בי')	482	בית יעקב
515	נפש החיים ביז	483	שיבולי הלקט
516	ספה"ק (בי')	484	מהר"ל (נצח ישראל ס)
517	מהר"ל (נצח ישראל מ)	485	מהר"ל (נתיב התשובה ח')
518	שיח יצחק רעו	486	אפיקי ים קידושין מ.
519	אור תורה אות עה	487	מהר"ל (בה"ג דף קמ"ט)
520	מהר"ל (נצח ישראל נא)	488	אבני אליהו
521	מהר"ל גו"א מט/יא	489	אבני אליהו
522	מגיד צדק	490	אבני אליהו
523	בית יעקב	491	מהר"ל (בה"ג דף קמ"ט)
524	ספה"ק (ג/מז), ע' מהר"ל	492	אד"א דברים לג/ז אופן א'
	גו"א במדבר יד/יח	בבאר יצחק	
525	בית יעקב	493	בית יעקב

- 560 דרשות הרמב"ן לר"ה וכן
 בתוס' בברכות, וכן בר"ן בר"ה
 561 מהר"ל (נתיב העבודה יב)
 562 פחד יצחק (יוה"כ לד/ד)
 563 פחד יצחק (שבת ח/ז)
 564 פחד יצחק (שבת ח/ז)
 565 מהר"ל (ח"א ד/פט)
 566 שיח יצחק קלז
 567 ספה"ק דף רכו
 568 רמח"ל על תנ"ך קסד
 569 שיבולי הלקט
 570 ספה"ק (ביא)
 571 דעת תבונות קס
 572 הגר"א בשו"ע מחלק כך את
 הברכה
 573 בית יעקב
 574 מהר"ל (נצח ישראל נה)
 575 ספה"ק
 576 בית יעקב
 577 ספה"ק רעט, וע' עוד ספה"ק
 ב/פב::, וכן ב/פ::
 578 ספה"ק מט.
 579 נפש החיים ב/טז
 580 ספה"ק (ביא), וע' ספה"ק
 581 ע' ספה"ק (ביא)
 582 פחד יצחק (חנוכה ב/ה)
 583 ספה"ק לד
 584 מהר"ל (נתיב העבודה י'
 585 ספה"ק לד:
 586 ספה"ק
 587 מהר"ל (ח"א ג/ב)
 588 ספה"ק לד:
 589 ע' ספה"ק
 590 מגיד צדק
 591 ספה"ק (א/כ)
- 526 מהר"ל (ח"א ד/קסה)
 527 מהר"ל גו"א שמות לח/כב
 528 רמח"ל תקט"ו תפילות תס"ו
 529 ספה"ק - צד
 530 ר' בחיי בראשית לח/ל
 531 ר' בחיי שמות כ/א
 532 ספה"ק (ד/ז)
 533 ספה"ק כג/ד
 534 ר' בחיי דברים יז/טו
 535 שפת אמת דברים סוכות
 מ"ח
 536 מהר"ל (נצח ישראל כט)
 537 ספה"ק נ.
 538 מגיד צדק
 539 ספה"ק - סימן צג
 540 רמח"ל על תנ"ך עד
 541 ספה"ק משלי כז/ט
 542 רמח"ל על תנ"ך קסו
 543 רמח"ל על תנ"ך קסו
 544 ספה"ק
 545 שיבולי הלקט
 546 מהר"ל (נצח מג)
 547 ספה"ק
 548 מהר"ל (נתיב התורה יד)
 549 מגיד צדק
 550 ספה"ק נ.
 551 מהר"ל (בה"ג דף נב)
 552 ע' ספה"ק
 553 שיבולי הלקט
 554 מהר"ל גו"א שם
 555 בית יעקב
 556 ראב"ה
 557 ספה"ק (בי)
 558 ראב"ה
 559 אור תורה ליקוטם דף רעד

625 רמח"ל תקט"ו תפילות שפט,	592 ספה"ק
קכו	593 ראב"ה
626 ספה"ק	594 ספה"ק (ב/יא)
627 ר' בחיי ויקרא ז/לז, וע'	595 מהר"ל (נתיב העבודה י')
ספה"ק	596 ראב"ה
628 ר' בחיי שמות ט/יד	597 ראב"ה
629 ר' בחיי דברים הק' לפרשת	598 ראב"ה
שופטים	599 ראב"ה
630 ר' בחיי דברים הק' לפרשת	600 בית יעקב
שופטים	601 מגיד צדק
631 ספה"ק כ:	602 ספה"ק (ב/יא)
632 ספה"ק דף רנ	603 אפיקי ים ר"ה לא.
633 ר' צדוק דובר צדק כח., ע'	604 מהר"ל (נתיב העבודה י')
עוד ספה"ק	605 אפיקי ים נדרים לב:
634 ספה"ק דף רנ	606 ספה"ק דף רכז
635 ספה"ק ו/ח	607 רמח"ל על תנ"ך פו
636 ר' בחיי דברים הק' לפרשת	608 מהר"ל (ח"א שם)
שופטים	609 אור תורה ליקוטים דף רסא
637 מהר"ל (תפארת ישראל ד)	610 ע' רע"א אור"ח פט
638 מהר"ל (דרך החיים נו)	611 רמח"ל על התורה שמיני,
639 ראב"ה	עוד בענין האי-קטרוג ע'
640 מהר"ל (נצח ישראל כה)	בספה"ק קא.
641 מהר"ל (נתיב השלום א')	612 מהר"ל גו"א בראשית יח/א
642 מהר"ל (נתיב השלום א')	613 ספה"ק
643 ספה"ק	614 ספה"ק
644 ראב"ה	615 ספה"ק
645 עיון תפילה	616 אפיקי ים סנ' קט
646 שפ"א תצוה נו	617 רמח"ל על תנ"ך קכד
647 ספה"ק	618 תניא א/לז
648 ספה"ק צה.	619 ר' בחיי במדבר ו/כג
649 בית יעקב ע' ספה"ק	620 ספה"ק דף רכז
650 בית יעקב	621 רמב"ן במדבר ו/כד
651 ר' צדוק (צה"צ רט)	622 ספה"ק דף רכז
652 גר"א שנות אליהו ברכות	623 ספה"ק קא.
ה/א, וכן ספה"ק	624 ספה"ק דף רכז

רמח"ל תקט"ו תפילתו תפו	684	גר"א משלי ח/ג	653
ראשית חכמה שער הקדושה	685	גר"א משלי ב/כב	654
יד		גר"א משלי ב/יב	655
דרך ה' ד/ו/טו	686	מהר"ל (ח"א שם)	656
דרך ה' ד/ו/טו	687	גר"א משלי ח/ג	657
ספה"ק	688	ראשית חכמה עונה ג'	658
ספה"ק	689	גר"א משלי ח/ג	659
ספה"ק ח/יט	690	אור תורה סג	660
עץ הדעת טוב קרח	691	ר' צדוק (ר"ל י')	661
ספה"ק	692	ר' צדוק דברי סופרים עט:	662
ספה"ק	693	ר' צדוק מחשבות חרוץ סד.	663
בית יעקב	694	גר"א משלי יט/כא, ע'	664
ר' צדוק (דובר צדק מז).	695	ברכות יט: אין חכמה ואין תבונה	
ספה"ק א/י	696	ואין עצה	
ספה"ק א/י	697	ב"ח קכב	665
ספה"ק דף קסח	698	מהר"ל (ח"א ד/פא)	666
ספה"ק ב:	699	גר"א שיר השירים ו/ד	667
ספה"ק דף קסח	700	ר' צדוק (מחשבות חרוץ	668
מהר"ל נצח יז	701		
ספה"ק א/י	702	(נט.)	
ספה"ק א/י	703	ר' צדוק (דובר צדק מז):	669
מהר"ל (נתיב העבודה י"א)	704	מהר"ל (דרך החיים עד)	670
מהר"ל (נתיב העבודה י"א)	705	ספה"ק	671
ספה"ק 52	706	מהר"ל (אור חדש קנה)	672
מהר"ל (נתיב העבודה יד)	707	פחד יצחק ר"ה ה/ד	673
מהר"ל גו"א ויקרא כ/ג	708	ספה"ק לא.	674
מהר"ל (נתיב העבודה יד)	709	נפש החיים ב/יד	675
רמב"ן ויקרא כ/ג	710	פחד יצחק ר"ה כו/ד, ו	676
מהר"ל (נתיב העבודה יד)	711	אפיקי ים ב"מ נט.	677
דרך ה' ד/ט/ב	712	אפיקי ים מגילה ו:	678
ר' בחיי שלחן של ארבע	713	מהר"ל ח"א ב"מ שם	679
תסח		ספה"ק	680
מהר"ל (נתיב העבודה יז)	714	רמח"ל תקט"ו תפילות קסג	681
מהר"ל (נתיב העבודה יז)	715	ראשית חכמה שער הקדושה	682
ספה"ק 54	716	יד, וכן ספה"ק	
		ר' צדוק ר"ל לו	683

אפיקי ים סוטה ד:	751	מהר"ל (נתיב העבודה יז)	717
מהר"ל (נתיב הפרישות א')	752	דרך עץ חיים	718
ר' צדוק (קומץ המנחה כב.)	753	מהר"ל (נתיב העבודה יז)	719
ר' צדוק קונטרס על האוכל	754	מהר"ל (נתיב העבודה יז)	720
א' ד"ה הפרישות		מהר"ל (נתיב העבודה יח)	721
ספה"ק ב'	755	בית יעקב	722
נפש החיים א/ו	756	מהר"ל (נתיב העבודה יח)	723
ספה"ק א/ט/ג	757	ספה"ק קצח, רלז	724
דרך ה' ד/ט/ג	758	מהר"ל (נתיב העבודה יח)	725
פחד יצחק חנוכה ו' על פי	759	מהר"ל (נתיב העבודה יח)	726
המהר"ל ח"א ד/מח		מהר"ל (נתיב העבודה יח)	727
אפיקי ים ע"ז יט. על פי	760	מהר"ל (נתיב העבודה יח)	728
ספה"ק		מהר"ל (נתיב העבודה יח)	729
ר' צדוק ר"ל מג ד"ה וענין	761	ספה"ק	730
אפיקי ים יבמות מט:	762	מהר"ל (נתיב העבודה יח)	731
פחד יצחק (חנוכה ו/יב)	763	בית יעקב	732
מהר"ל (נתיב התורה ד')	764	בית יעקב	733
פחד יצחק (שבועות ז)	765	בית יעקב	734
ר' צדוק צה"צ קפב	766	מהר"ל (נתיב העבודה יח)	735
מהר"ל (נתיב התורה ז')	767	מהר"ל (נתיב העבודה יח)	736
מהר"ל (נתיב התורה ז')	768	בית יעקב	737
מהר"ל (תפארת ישראל	769	בית יעקב, וספה"ק (ג/ב)	738
הקדמה, ונתיב התורה ז)		לגבי רועה ישראל	
פחד יצחק שבועות כד/ח	770	מהר"ל (נתיב העבודה יח)	739
מהר"ל (נתיב התורה ז')	771	בית יעקב	740
ספה"ק (ב/כא)	772	מהר"ל (נתיב העבודה יח)	741
מהר"ל (נתיב התורה ז')	773	מהר"ל (נתיב העבודה טז)	742
ספה"ק א/א, ע' עוד ספה"ק	774	מהר"ל (נתיב העבודה טז)	743
תמד		מהר"ל (נתיב העבודה טז)	744
ספה"ק (ד/ה), ע' ספה"ק	775	מהר"ל (נתיב העבודה טז)	745
ספה"ק	776	מהר"ל (נתיב העבודה טז)	746
ספה"ק	777	מהר"ל (ח"א א/לז)	747
ר' צדוק (צה"צ רכא)	778	מהר"ל (נתיב העבודה טז)	748
ספה"ק (ד/לא)	779	מגיד מישרים אחרי מות	749
מהר"ל (גבורות ה' סז)	780	מהר"ל (נתיב העבודה טז)	750

- 811 ספה"ק מה
 812 מהר"ל (ח"א ר"ה יז), וגם
 נתיב התשובה ו'
 813 ר' בחיי (בראשית טו/א)
 814 ר' בחיי (שמות לד/ט)
 815 רבינו בחיי בראשית לח/ל
 816 פחד יצחק (יוה"כ לד/ד)
 817 ר' בחיי דברים כה/ט
 818 ספה"ק 214
 819 ספה"ק נב.
 820 מהר"ל (דרך החיים רצו)
 821 מהר"ל (דרך החיים רצו)
 822 ספה"ק נא:
 823 שיח יצחק
 824 שיח יצחק
 825 שיח יצחק
 826 רמח"ל תקט"ו תפילות ר"ל
 827 בית יעקב
 828 ספה"ק 214
 829 ספה"ק 214
 830 ספה"ק 214
 831 ספה"ק
 832 מהר"ל (תפארת ל')
 833 ספה"ק ביג/ב
 834 מהר"ל (אור חדש מז)
 835 ספה"ק (ב/מד)
 836 גר"א משלי ב/ד
 837 גר"א אסתר ח/טז
 838 ספה"ק דף רצב
 839 גר"א אסתר ח/טז
 840 גר"א חמדה גנוזה משלי
 בהקדמה
 841 שיח יצחק קכח
 842 ספה"ק
 843 ספה"ק כג/ב
- 781 דעת תבונות פו
 782 מהר"ל (גבורות ה' סז, וע'
 (מד)
 783 גר"א משלי יד/ה
 784 מהר"ל גו"א בראשית כז/לג
 785 מהר"ל גו"א בראשית מב/כח
 786 ר' צדוק (ליקטוי מאמרים
 (עב:
 787 ספה"ק ק.
 788 ספה"ק
 789 מהר"ל (תפארת מח)
 790 רמב"ן (בראשית ו/יח)
 791 ספה"ק
 792 מהר"ל (בה"ג דף עד)
 793 מהר"ל (באר הגולה ד')
 794 ספה"ק יא/א, ועוד ע' ספה"ק
 795 מהר"ל (ח"א ר"ה יז)
 796 פחד יצחק יוה"כ א/ד, ועוד
 ע' ספה"ק
 797 מהר"ל (ח"א ג/ט)
 798 מהר"ל (ח"א ר"ה יז)
 799 ספה"ק
 800 מהר"ל (ח"א ר"ה יז)
 בצירוף ספה"ק
 801 מהר"ל (ח"א ר"ה יז)
 802 אד"א יוחי מז/כט
 803 ספה"ק א/טז/ב
 804 ספה"ק מג
 805 רמב"ן במדבר יד/יז
 806 מהר"ל (ח"א ר"ה יז)
 807 ספה"ק 172
 808 רש"י על הפסוק
 809 צ"ע במהר"ל (ח"א ר"ה יז),
 וגם נתיב התשובה ו'
 810 ספה"ק מד

874 ספה"ק כג/ו	844 ספה"ק כד/ג
875 ספה"ק	845 ספה"ק
876 סידור הגר"א נגלה ונסתר	846 מהר"ל (נתיב התורה יד)
877 אור תורה ליקוטים	847 ספה"ק 214
878 ספה"ק	848 ספה"ק 214
879 ספה"ק ס: על ברכת ברך	849 ספה"ק 214
עלינו	850 גר"א משלי ב/יד
880 שיח יצחק קלז	851 ספה"ק 214, ליתר ביאור ע'
881 ספה"ק	ספה"ק 266
882 להסבר ע' ספה"ק א/נט:	852 ספה"ק ב/יב/ג
883 ספה"ק טו	853 ספה"ק 55
884 ספה"ק	854 ר' בחיי שמות כ/ג
885 ספה"ק צז	855 שיח יצחק ש
886 ספה"ק קיב	856 ע' ריטב"א שהבמה הולך על
887 סידור הגר"א בנגלה ונסתר	כל שלשתן
888 ספה"ק כג/כא	857 סידור הגר"א בהתעוררות
889 גר"א סידור נגלה ונסתר	לפני התקיעות
890 ספה"ק ב/כ	858 מהר"ל (ח"א שם)
891 ספה"ק ג/ו	859 ע' רמב"ן בראשית יח/יט
892 ספה"ק	860 ספה"ק א/טו/א/יא
893 ספה"ק	861 ר' צדוק (מחשבות חרוץ
894 אפיקי ים יבמות סב: כותב	(סא.)
שטובה שייך לדעת, וברכה	862 ספה"ק יב
לחכמה	863 ר' צדוק (מחשבות חרוץ
895 רמח"ל מאמר החכמה וכן	(ד:)
ספה"ק	864 פחד יצחק ר"ה טז
896 ר' צדוק ר"ל לו, וע' ספה"ק	865 ספה"ק 135
897 ר' בחיי בראשית לח/ל	866 ספה"ק
898 שפ"א דברים ר"ה תרל"ד	867 ר' בחיי בראשית לח/ל
899 רמח"ל מאמר החכמה	868 שיח יצחק
900 ספה"ק יב.	869 רמב"ן דברים ז/ז
901 רמח"ל מאמר החכמה	870 שיח יצחק
902 גר"א משלי כז/כז	871 סידור הגר"א נגלה ונסתר
903 מהרש"א ח"א ע"ז יח.	872 ספה"ק כג/ו
	873 ספה"ק

- 933 רמח"ל מאמר החכמה
 934 רלב"ג איוב י/ג
 935 ר' צדוק ר"ל ג
 936 פחד יצחק ר"ה כו/ב, וע'
 דברינו בתפילה בציבור ובעיקר
 בסוף
 937 מהר"ל (נצח ישראל ח)
 938 ר' צדוק (מחשבות חרוץ כז.).
 939 ר' צדוק (ר"ל ג)
 940 מהר"ל (דרוש לשבת
 תשובה)
 941 רמח"ל מאמר החכמה
 942 אפיקי ים מגילה י:
 943 נפש החיים א/ו הגה"ה
 944 פחד יצחק ר"ה טז/ה
 945 מהר"ל (ח"א שם)
 946 פחד יצחק יוה"כ א'
 947 ספה"ק 2
 948 ספה"ק
 949 מהר"ל (נתיב כח היצר ג')
 950 מהר"ל (ח"א סנ' מג:)
 951 מהר"ל (דרוש לשבת הגדול)
 952 ספה"ק
 953 ספה"ק
 954 ספה"ק
 955 ספה"ק
 956 מהר"ל (נתיב התשובה ה')
 957 ספה"ק א/ט
- 904 ספה"ק ב/ב/ג/ג, על פי
 ספה"ק
 905 ספה"ק עג.
 906 ספה"ק ג.
 907 מהר"ל (אור חדש קלא)
 908 גר"א ישעיה ו/יב
 909 ספה"ק
 910 רמח"ל מאמר החכמה
 911 רמח"ל מאמר החכמה
 912 ר' צדוק ר"ל לה
 913 ר' צדוק ר"ל נא
 914 ר' צדוק ר"ל לו
 915 ר' צדוק (ליקוטי מאמרים ע:
 ועא.)
 916 מהר"ל (ח"א א/קה)
 917 מהר"ל גו"א בראשית ח/כד
 918 מהר"ל (גבורות מז, ותפארת
 מג)
 919 מהר"ל גו"א בראשית מא/נה
 920 ע' מהר"ל גו"א בראשית
 מה/יב
 921 רמב"ן בראשית ו/יח
 922 רמח"ל מאמר החכמה
 923 רמח"ל מאמר החכמה
 924 רמח"ל על תנ"ך קיט
 925 רמח"ל מאמר החכמה
 926 רמח"ל מאמר החכמה
 927 ספה"ק
 928 אור תורה אות י'
 929 ע' נפה"ח רואים את הקולות,
 והקדמה לגבורות חכם עדיף
 מנביא
 930 רמח"ל מאמר החכמה
 931 שפת אמת שבועות לג
 932 רמח"ל מאמר החכמה

- רמח"ל מאמר החכמה 933
 רלב"ג איוב י/ג 934
 ר' צדוק ר"ל נ 935
 פחד יצחק ר"ה כו/ב, וע' 936
 דברינו בתפילה בציבור ובעיקר
 בסוף
 מהר"ל (נצח ישראל ח) 937
 ר' צדוק (מחשבות חרוץ כז.) 938
 ר' צדוק (ר"ל נ) 939
 מהר"ל (דרוש לשבת תשובה) 940
 רמח"ל מאמר החכמה 941
 אפיקי ים מגילה י: 942
 נפש החיים א/ו הגה"ה 943
 פחד יצחק ר"ה טז/ה 944
 מהר"ל (ח"א שם) 945
 פחד יצחק יוה"כ א' 946
 ספה"ק 2 947
 ספה"ק 948
 מהר"ל (נתיב כח היצר ג') 949
 מהר"ל (ח"א סנ' מג:) 950
 מהר"ל (דרוש לשבת הגדול) 951
 ספה"ק 952
 ספה"ק 953
 ספה"ק 954
 ספה"ק 955
 מהר"ל (נתיב התשובה ה') 956
 ספה"ק א/ט 957
 ספה"ק ב/ב/ג, על פי 904
 ספה"ק 905
 ספה"ק עג. 906
 ספה"ק נ. 907
 מהר"ל (אור חדש קלא) 908
 גר"א ישעיה ו/יב 909
 ספה"ק 910
 רמח"ל מאמר החכמה 911
 רמח"ל מאמר החכמה 912
 ר' צדוק ר"ל לה 913
 ר' צדוק ר"ל נא 914
 ר' צדוק ר"ל לו 915
 ר' צדוק (ליקוטי מאמרים ע: ועא.) 916
 מהר"ל (ח"א א/קה) 917
 מהר"ל גו"א בראשית ח/כד 918
 מהר"ל (גבורות מז, ותפארת מג) 919
 מהר"ל גו"א בראשית מא/נה 920
 ע' מהר"ל גו"א בראשית מה/יב 921
 רמב"ן בראשית ו/יח 922
 רמח"ל מאמר החכמה 923
 רמח"ל מאמר החכמה 924
 רמח"ל על תנ"ך קיט 925
 רמח"ל מאמר החכמה 926
 רמח"ל מאמר החכמה 927
 ספה"ק 928
 אור תורה אות י' 929
 ע' נפה"ח רואים את הקולות, והקדמה לגבורות חכם עדיף מנביא 930
 רמח"ל מאמר החכמה 931
 שפת אמת שבועות לג 932
 רמח"ל מאמר החכמה 932

